ކަރުކަމާކެމީގެ
އަތްމަތީ ފޮތް

އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

ކީރިތި ޤުރްއާނާބެހޭ މަރްކަޒު
މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް

ފިހުރިސްތު

އިސްބަސް.................................... 1
ކަރުކަށާކުރީގެ ކަންތައް........................... 4
މައްޔިތާއަށް ޓަކައި އަދާ ކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތައް 12
ހިނައްވުން..17
ކަފުން ކުރުން 27
ކަށުނަމާދު..31
ކަށު ނަމާދު ކުރާނެ ގޮތް............................34
ވަޅުލުން 45
ޖަނާޒާއާ ބެހޭ ބައެއް އަދަބުތައް.......................57
ޝަހީދުން 68
ބައިގެންދިޔަ ކުއްޖާ 69
ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތް ކުރުން 70

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒުން ފޮތް ފާސްކުރި ކާޑު ނަންބަރު

(OTHR)142-C1/142/2016/4

بسم الله الرحمن الرحيم

ވިސްތަސް

إنَّ الحَمْدَ لله، نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوْذُ باللِه مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا، وَسَيِّئَاتِ أعْمَالِنا، مَنْ يَهْدِه اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا مُحَمَّدًا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَاللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ، وَعَلَى مَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ.

މި ދުނިޔެއަށް އައި ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް މާތް الله ވަނީ މަރުވެ ނެތިވެ ދިއުން މިންވަރު ކުރައްވައިފައެވެ. އެހެންކަމުން ކޮންމެ އިންސާނެއްގެ މައްޗަށް މަރަށް ތައްޔާރު ވުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އޭނާގެ އާޚިރަތް ބާއްޖަވެރި ކުރުމަށް ޓަކައި މި ދުނިޔޭގައި މަސައްކަތް ކުރަން ދެއްވާފައިވާ ފުރްސަތުގެ

ބޭނުން   ހަނަގުޖޮގުތައި   ހިފައިގެންނެވެ.ތެދުވެރި
އީމާންކަމަކާއި ، ސާފުދިލު ހެޔޮ އަމަލުތަކުންނެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ މާތް ދީނުގައި ، މަރުވާ
މީހުންނާ ދުރު އަމަލު ކުރަން ޖެހޭ ގޮތްތަކަށް
ސަފްރުކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. މި ކަންތައްތަކަށް
ކަރުކަމާކެދީގެ ކަންތައްތަކޭ ހިމެނެއެވެ.

މި ފޮތް ލިޔުމުގެ މަޤްސަދަކީ ހަމަޖެހޭ ވަރަށް
ގިނަ ހަންހަރުގައި ކަރުކަމާކެދީގެ ކަންތައްތައް ކުރުވަ
މިންވަރަށް ތަކެތި އެނގޭ މީހުން މަދުވެ ، ބައެއް
ހަންހަރުގައި މިހާރު މަރުވުމުން ކައިރިގައި އޮންނަ ހަރަން
ގޮސް ކަރުކަމާކެދީގެ ކަންތައް ކުރުމަން ބަޔާއި މީހަކު
ގެންނަން ޖެހޭ ހިސާބަށް ބާރަމަ ދަރަން ދާ ކަމަން ހަބަރު
ލިބުމުން ދާތީއެވެ.

ކަރުކަމާކެދީގެ ކަންތައް ކުރަން ނުދަންނަ މީހަކު
ހަނދުގައި ނެތް ނަމަ އެ ހަރުގެ މީހުންގެ މައްޗަށް މި
ކަންތައްތައް ދަސްކުރުން ވާޖިބުވެގެން ދާނެއެވެ. އެހެނީ

މީހަކު މަރުވުމުން އޭނާއަށް އަދާކޮށް ދޭން ޖެހޭ
ކަނުކަމާކެމީގެ ކަންތައްތައް އަދާ ކުރުމަކީ އެ ރަށުގެ
އެންމެންގެ މައްޗަށް އޮތް ކިފާޔަތުގެ ފަރުޟެކެވެ.

މި ފޮތުގައި ތަފާތު ޢިލްމުވެރިންގެ ރައުޔުތައް
ބަޔާން ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި އަޣުލަބު އިސްކަންދީފައި
ވާނީ ޖުމްހޫރުންގެ ރައުޔަށެވެ. ވަކި މަސްއަލަތަކެއްގައި
ޢިލްމުވެރިންގެ ރައުޔު ވަރަށް ބޮޑަށް ތަފާތުވެފައިވާ ނަމަ
އެކަން ފާހަގަކޮށްފައި ވާނެއެވެ.

والله أسْألُ أنْ يَنْفَعَ بِهَا الْمُسْلِمِيْنَ وَأنْ يَغْفِرَ لَنَا وَلِوَالِدِيْنَا
أجْمَعِينَ، وَأَنْ يَرْزُقَنَا حُسْنَ الخَاتِمَةِ وَأنْ نَكُوْنَ مَعَ الذِّيْنَ أَنْعَمَ اللهُ
عَلَيْهِمْ مِنَ النَبِيِّينَ وَالصِدِّيْقِيْنَ وَالشُهَدَاءِ وَالصَالِحِيْنَ ، آمين

24 ޖުލައި 2015

إبراهيم رشيد موسى

ކަރާމާތްތެރި އިންސާނާ

الله تعالى ވަޙީ ކުރައްވާފައި " وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي ءَادَمَ وَحَمَلْنَـٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَـٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَـٰتِ وَفَضَّلْنَـٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا[1]—

ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ آدم ދަރިން ކަރާމާތްތެރިކުރެއްވީމެވެ. އަދި އެއުރެން އެއްގަމާއި ކަނޑުގައި، އުފުއްލަވައިދެއްވީމެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް ތަނަވަސްކޮށް ޠާހިރު رزق ދެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހެއްދެވި ޚަލްޤުތަކުގެ ތެރެއިން، ގިނަ ޚަލްޤުތަކެއްގެ މައްޗަށް އެއުރެން ވަރަށް ފަޟީލަތެއްކަން ދެއްވީމެވެ.)) މާނައީ الله އިންސާނާ އެއީ ގަދަރުވެރި މާނައީ ކަރާމާތްތެރި ކުރެއްވީމެވެ. އެހެން ތަފާތު އިންސާނާ ކަރާމާތްތެރިކަން ފަރުވާއެއް ބަލަހައްޓަން ހިފާއިރުވެ. އެހެން ފަރާތްތަކުން ވިސްނުމުގައި ސިފައިން ހިފާއިރުވެ. އެހެނަސް ހިތްހަމަޖެހުމާއި

[1] الإسراء: 70

މުޅި ކައުން ތެއްވި ތެއްވުން ހިމެނެއެވެ. އޭނާ ހަރުފު

ކުރެއްވި ދުވަހު އޭނައަށް އަދަބު ދެއްވީމު އަދި ކުރުމަށް

މަލާއިކަތުންނަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ.

މާތްالله އޭނާ މި ދުނިޔަވި ބަޔާނުގައި މާތް ކުރެއްވި

ޖަމާން މަރުވުމަށް ފަހުގައި ފޮނުއްވާ އާނާއަށް ކަމާ ހިތުމަން

އެންގެވިއެވެ. އޭނާ މަރުވުމުން އަދި ކުރަން ތެރޭ

ކަރުކަމާކުރިގެ ކަންތައްތަކަށް މި މާތް ކުރެއްވުމުގެ

ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަންތައްތަކެވެ. އޭނާ ހިނައުމާއި،

ކަފުންކުރުމާއި، އޭނާގެ މައްޔިތު ކަނު ނަމާދު ކުރުމާއި

އޭނާ ވަޅުލުން ހިމެނެނީ މި މާތް ކުރެއްވި ކުރެއްވުމުގެ

ތެރޭގައެވެ. މި ކަންތައްތައް ކުރާނެ ގޮތް ދަސްކުރީ

ދެއްކީ ހަމަ އެކަލޭނގެއެވެ. މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވަނީ "

فَبَعَثَ ٱللَّـــهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي ٱلْأَرْضِ لِيُرِيَهُۥ كَيْفَ يُوَٰرِى سَوْءَةَ

أَخِيهِ [2] — ދެން އޭނާގެ އަޚާގެ (ފުރާނަނެތް) މަސްގަނޑު

ނިވާކުރާނީ ކޮން ފަދައަކުން ކަން އޭނާއަށް

ދައްކަވުމަށްޓަކައި، ބިން ހޮޅާ ކާޅެއް الله

---

[2]- المائدة : 31

ފުރޮޅިއްޖެއެވެ.''[3] ހިތިމިރަސޫލާ، ހަދީޘްކުރެއްވި ''كَسْرُ

عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِ عَظْمِ الْحَيِّ''[4] މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ

ކަށިތަކުގެ ތެރެއިން ކަށިތަކެއް ފަޅައިލުމަކީ، ދިރިހުރި މީހެއްގެ ކަށި ފަޅައިލުން

ފަދަކަމެކެވެ.'' މިގޮތަށް އިރުޝާދުކުރެއްވި ރަސޫލުﷲ ﷺ

ހަދީޘްކުރެއްވި ''لاَتَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلاَتُصَلُّوا إِلَيْهَا''[5]

ތިޔަބައިމީހުން ޤަބުރުތަކުގެ މަތީގައި ނުއިށީންނާށެވެ! އަދި

ޤަބުރުތަކާ ދިމާލަށް ނަމާދު ނުކުރާށެވެ!'' މި ހަދީޘްތަކުން

އިންސާނާ މަރުވުމަށްފަހުވެސް އެކަލޭގެ ހުރުމަތްތައް

ރައްކާތެރި ކުރަންޖެހެއެވެ.

ބިމުގެ ޒިޔާރަތްކުރުން

ބިމުގައި ވަޅުލުމަކީ ﷲ އިންސާނާއަށް ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ

އިކްރާމެކެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ނިޢުމަތެއްކަމުގައިވެއެވެ. އެކަން

ހަނދާންކޮށްދެއްވުމަށް ﷲ ތަޢާލާ ދެންނެވިއެވެ. ދުނިޔެ

---

[3] - މި ހަދީޘް އަބޫދާވޫދާއި އިބްނު މާޖާއާއި އަޙްމަދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ

ޤަބުރުގައި ތިބި މީހުންނަށް ދެކޮޅަށް ތަނެއްގެ މަތީ އިށީނުމަކީ

މަކްރޫހު ކަމެއް ކަމުގައި ބުނެފައިވެއެވެ.

[4] - رواه مالك وأبو داود وابن ماجه والبيهقي والدارقطني وأحمد

[5] - رواه مسلم والبيهقي والحاكم والطبراني وأبو داود وابن خزيمة وأحمد

ކަން ހާމަވެގެން ދަނީ އޭނާ އިލްމީހާން ކުރައްވުމުން

ކުރިމަތީ ކުރައްވާ ތަފާތު ކަންތައްތަކުންނެވެ. އެހެން

ކަމުން ބަލިމަޑުކަމުގާ ކުރިމަތީ ވުމުގެ ނަމަ އޭނާގެ

މައްޗަން އޮޅި އެކަމަކަން ކަށްތަކި ވުމެވެ. އެކަލާނގެ

ވަސީލަ ވަދަރުކަން ހުރި ދަބުލުވުމެވެ.

މާތް الله ދިޔާ ބަލިމަޑުކަމެއް ކުރިމަތީ

ކުރައްވައިދި ނަމަ އެ ބައްދަލަން ބޭސް ކުރުމަކީ ދީނުގައި

އޮތް ކަމެކެވެ. ނަމި އެއީ ޔިޔޭ ރަސޫލާ صلى الله عليه

وسلم އެކަމަން ބާރު އަޅުއްވައިފައިވާ

ކަމެކެވެ. އެކަލޭގެ ފާނު ހަދީޘް ކުރައްވަނީ " مَا أَنْزَلَ اللّهُ دَاءً

إلّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً [6] – އެ ބައްދަލަން ޝިފާއެއް ބާވައި

ނުވައްވާ ބައްޔެއް الله ބާވައި ނުވައްވަމެވެ. " ބޭސް

ކުރުމަން ބާރު އަޅުއްވައި ހަދީޘް ކުރައްވަނީ " إِنَّ اللّهَ

خَلَقَ الدَّاءَ وَالدَّوَاءَ فَتَدَاوَوْا، وَلا تَتَدَاووا بِحَرَامٍ [7]-

ހަމަކަނޑަކުން ބައްޔާއި ބޭސް އުފެއްދެވީ اللهއެވެ. ވީމާ

---

[6]- رواه البخاري وابن ماجه والنسائي والبيهقي وأحمد والبزار

[7]- رواه الطبراني في الكبير

،ތިޔަބައި މީހުން ބޭސް ފަރުވާ ކުރާށެވެ! އެކަމަކު ތިޔަ
ބައިމީހުން ޙަރާމް ކަމަކުން ނުވަތަ އެއްޗަކުން ފަރުވާ
ނުކުރާށެވެ! " އެހެން ކަމުން ޢަޤީދާ ފާސިދު ކޮށްފަހިވި
އެއް ވެސް ވަސީލަތެއް ބޭނުންކޮށް ގެން ފަރުވާ ހޯދުމަކީ
ދީން ހުއްދަ ކުރާ ކަމެއް ނޫނެވެ. ސިއްރުވެރިންނާއި
އިރުވަރު ބަލައި މީހުންނާއި، ކާހިނުންނާއި، އަތް ބަލައި
މީހުންނާއި ، ޖާދޫ ދުއްވާމީހުންނާއި، ނުޖޫމީ އިލްމުވެރިން
ފަދަ މީހުންގެ ގާތަށް ގޮސް ބަލިބައްޔަށް ފަރުވާ ހޯދުމަކީ
ދީން ހުއްދަ ކުރާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ފަރުވާ ހޯދުމަށް
ޙަކައި الله ނޫން އެހެން ފަރާތަކަށް ދުޢާކުރުމާއި
ހަދި ރައްކާތެރިކަމަށް ޙަކައި ތަވީދު ފަދަ އެއްޗެހި
ގައިގައި އެޅުމަކީ ވެސް ދީން ހުއްދަ ކުރާ ކަމެއް ނޫނެވެ.

ބަލި މީހާ މަރުވަނީ ބަލީގެ ސަބަބުން ނޫންކަން
ދަންނަން ޖެހޭނެއެވެ. ދުނިޔެއަށް އުފަންވި ކޮންމެ
އެއްޗެއް މަރުވަނީ އޮތީ އަޖަލު ހަމަވުމުންނެވެ. އެހެން
ކަމުން ބައްޔަކީ މަރާ ގާތް ކުރާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި
ދުވަ ހުއްޓާ ކަމަކީ މަރާ ދުރު ކުރާ ކަމެއް ވެސް ނޫނެވެ.

އެކަމަކު އިންސާނާ އޭނާގެ މައިމީހާގެ ބަނޑު ތެރޭގައި
އުފެދެމުންދާ އިރު މާތްالله ލިޔުއްވައި މިންވަރު
ކުރައްވާފައިވާ އަޖަލާ ގުޅިފައިވާ ކަމެކެވެ. އިންސާނާ
ބަލި މަޑުކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ދުޅަ ހެޔޮ ކަމުގައި
ވިޔަސް އޭނާގެ އަޖަލު އައިސް ޖެހުމުން އޭނާގެ
ފުރާނަ އޭނާއާ ވަކިވެ ދާނެތެވެ. އެހިނދު އެއީ
މަރުވެފައިވާ މައްޢިދެކެވެ. މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވަނީ "
فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَـــْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ [8]- ތަހެ،
އެބައިމީހުންގެ އަޖަލު އަތުވެއްޖެ ނަމަ، އެންމެ
ހިނދުކޮޅަކަށް ވެސް އެބައިމީހުންނަކަށް، ލަހެއް ނުކުރެވޭ
ހުންޖެވެ. އަދި އަވަހެއް ވެސް ނުމެ ކުރެވޭ ހުންޖެވެ."
ބިމަދުކަން ބޮޑުވެ ބަރުދާސްތު ކުރަންޖެހޭ ވޭންތަކާއި
ގިރަންތަށް ލިބަންގެ ބޮޑުވިޔަސް މަރު އަވަސްކޮށް
ދެއްވުމަށް އެދި ދެންނުމަކީ ހުއްދަކެ ކަމެއް
ނޫނެވެ. އެކަމަށް އެދި ދުޢާކޮށްގެން ވެސް
ނުވާނެއެވެ.ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم ވަޙީމް

[8]- النحل: 61

ކުރައްވަނީ " لَا يَتَمَنَّى أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي [9]- ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކާ ކުރިމަތިވި ބަލިމަޑުކަމަކާ ހުރެ ނުވަތަ ގެއްލުމަކާ ހުރެ މަރު ގެންނެވުމަށް އުއްމީދު ނުކުރާށެވެ! ފަހެ، ކޮންމެހެން އެ ކަން ކުރަން ޖެހިއްޖެ ނަމަ އޭނާ ދަންނަވާ ހުށިކަމެވެ. ހައްދަވާ ބޮޑު ކުރައްވި ރަސްކަލާކޯ! މި އަޅާއަށް ދިރިހުރުން ހެޔޮކަން ބޮޑުވެގެން ވާ ނަމަ މި އަޅާ ދިރިދަމަހައްޓަވާނދޭވެ! މިއަޅާ މަރުގެންނެވުން ހެޔޮކަން ބޮޑުވެގެންވާ ނަމަ މި އަޅާގެ މަރު ގެންނަވާނދޭވެ! "

މަރުވުމުގެ ކުރިން ތިމާ އަދި ކުރަން ޖެހޭ ޙައްޤުތަކާއި އަމާނަތްތައް އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް ރައްދު ކުރުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އޭނާއަށް އަދި ކުރަން ޖެހިފައިވާ ޒަކާތާއި ކައްފާރާ ފަދަ اللهގެ ޙައްޤުތައް އަދާކުރުމަށް ވެސް އަވަސްވެ ގެންނަން ޖެހޭނެއެވެ. ބަލި

---

[9]- رواه البخارى ومسلم أحمد والبيهقي والنسائى وابن حبان والبزار

ބާރު ބޮޑު ކަމުން އޭނާއަށް އެކަން ކުރެވެން ނެތް ނަމަ
އޭނާގެ ދަރިންނަށާއި އަށްވުން ލައްވައި އެ ކަން ކުރުވަން
ވާނެއެވެ.

މައްޔިތަށް ޓަކައި އަދާ ކޮށްދޭން ޙައްޤުތައް

ޝަހީދުވުން ނޫންގޮތަކަށް މަރުވެއްޖެ ކޮންމެ މުސްލިމަކަށްޓަކައި ދިރިތިބީންގެ މައްޗަށް ހަތަރުކަމެއް ވާޖިބުވެގެން ވެއެވެ. އެއީ އޭނާ

(1) ހިނެވުމާއި

(2) ކަފުން ކުރުމާއި

(3) ކަށު ނަމާދުކުރުމާއި

(4) ވަޅުލުމެވެ.

މަރަށް ބޮޑުވުމުން ޢަމަލު ކުރަން ވީ ގޮތް

1- މީހަކު ގާތަށް މަރު އައިސް މަރުވަން އުޅޭކަމުގެ ޢަލާމަތްތައް އޭނާގެ ކިބައިން ފާޅުވާން ފަށައިފިނަމަ އޭނާގެ މޫނު ޤިބްލައަށް ވާގޮތަށް ކަނާތް ފަރާތަށް ބޭއްވުން ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ. މިގޮތަށް

ބާއްވަން ނުކުޅެދިގެން ވާނަމަ އުޅެނިވަތިމަތިން
ބާއްވާނީއެވެ. ބޮ ދަނަން އެއްޗެއްލަވާ ބޮ އުފުއްލައި
ލެއްވެ. މޫނު ދެފައިތިލައިގެ ދަށްފުން ބާއްވާނީ ޤިބްލައަށް
ކުރިމަތިވާ ގޮތަށެވެ.

2- މަރުމަތިވި ކަލާއަކު ޝަހާދަތް

ސަވާބަށް ތަލްޤީނުކުރުން ސުންނަތެއް ކަމެކެވެ. އެކަމަކު
އަމުރުނުކޮށް ޝަހާދަތް ތަކުރާރު ކުރަން ((لاَإِلَهَ إِلاَّاللَّه))
ކިޔާނީއެވެ. رسول الله صلى الله عليه وسلم ވިދާޅުވެ
ކުރެއްވި لَقِّنُوامَوْتَاكُم لاَإِلَهَ إِلاَّاللَّه [10] މިޙަދީޘްގެ
މައްޔިތުންނަށް ސަކަރާތުގައި ، (އެބަހީ لاَإِلَهَ إِلاَّاللَّه)
ކިޔައިދޭށެވެ.

3- މަރުވާމީހާގެ ކައިރީގައި ޔާސީން ސޫރަތް
ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. رسول الله صلى الله عليه وسلم
ވިދާޅުވެ ކުރެއްވި اقْرَءُوْا عَلَى مَوْتَاكُمْ يس [11] މިޙަ

[10] - رواه مسلم

[11]- رواه أحمد ، وأبو داود ، وابن ماجه ، وابن حبان ، والطبراني ، والحاكم ، والبيهقي عن مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ

ބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މަރަން ޙާޟިރުވެފައިވާ މީހުންގެ ގާތުގައި ތަލްޤީން ކުރައްވާށެވެ."

މަރުވުން ކުރިމަތިވި ކަންތައް

މަރުވާ ފުރާނަ ހިނގައްޖެނަމަ

1- އަނގަ ދޮޅު އަގޮޅިރަވާއެކު

މަރުވެއްޖެނަމަ. އެކަމަނާއަށް ގާތުالله ރަޙްމަތް ލައްވާ

އަހުރެ ސަލަމާގެ ފަރާތުން ދިޔަފެނުގެ ގާތުގައި،

رسول الله صلى الله عليه وسلم އަވަހަށް ސަލަމާގެ ލޯބި

އަރާހަ ވަދެން އެކަށީގެންވާ އަހަރެން ވަޑައިގެން

ލޯތު ހުރިހާ ކަމެއް ފެނިވަޑައިގެން އެ ލޯތު

މަރައިގެންދިޔައެވެ.[12] މައްޔިތާގެ ދޮ ލޯ މަރައިލާ އިރު بِسْمِ

اللهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ ކިޔުން ސުންނަތް ވެގެން

ވެއެވެ.

[12]- رواه مسلم

2- [illegible]

[illegible].

3- [illegible]

[illegible]

[illegible].

4- [illegible]

[illegible]

[illegible].

5- [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible]

[illegible].)

[illegible]

[illegible]

[illegible]. ރަސޫލުالله صلى الله عليه

وسلم [illegible]. " لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلاَّ

بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلائِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ[13] -
ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގެ މައްޗަށް ހެޔޮ ކަމަކަށް
މެނުވީ ދުޢާ ނުކުރާށެވެ! އެހެނީ މަލާއިކަތުން
ތިޔަބައިމީހުން ކިޔާ ދުޢާތަކަށް އާމީން ކިޔައްވާނެތެވެ. "

[13] - رواه مسلم والطبراني وأحمد وأبو داود وأبو يعلى

ހިނައުން

މީހަކު މަރުވެއްޖެނަމަ އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރަންޖެހޭ ކަމަކީ އޭނާ ހިނުވުމެވެ. ހިނުވުމުގެ އެންމެ މަދު މިންވަރަކީ މައްޔިތާގެ ހަށިގަނޑުގައި ޖެހިފައި ހުރިނަމަ ހުރި ހުރިހާ ނަޖިހެއް ފިލުވާލުމަށް ފަހު މުޅި ހަށިގަނޑަށް ފެން ފޯރާގޮތަށް މުޅި ހަށިގަނޑު ދޮވުމެވެ. ޙައްޖުގެ ތެރޭގައި ޖަމަލެއް މަތިން މީހަކު ވެއްޓުމުން ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم ޙަދީޘް ކުރައްވަނީ " اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ[14] - މިޙަދީޘުން އޭނާ ފެންނާއި ކުންނާރު ފަތުން ހިނަވައި ދޮންނާށެވެ!
"

---

[14]- رواه البخاري و مسلم والنسائي وأحمد البيهقي والطبراني وابن ماجه

ހިނަވުމުގެ ފުރިހަމަ މިންވަރު

އެންމެ ފުރަތަމަ މައްޔިތާ ވާހައި ނިވާ ތަނެއްގައި ފިލައެއް ނުވަތަ މޭޒެއް ފަދަ އުސް އެއްޗެއްގެ މަތީގައި ބާއްވާނެވެ. ހިނަވާ މީހާއާއި އެމީހާއަށް އެހީވެދޭ ބަޔަކާއި މައްޔިތާގެ ވަލީވެރިޔާ ނޫން ދެވަނަ ބަޔަކު އެތަނަށް ވަދެގެން ނުވާނެއެވެ. މައްޔިތާ ހިނަވާނީ ފޮނައެއް ފަދަ އެއްޗެއް މައްޔިތާގެ ގައިމަތީ އަޅައި ނިވާކޮށްގެން އާދައިގެ ފިނި ފެނުންނެވެ. ދެން ހިނަވާމީހާ އޯގާވެރިކަމާއެކު މައްޔިތާ ނަގައި ފުރަގަހަށް ލަނބައި ބައިންދާނީއެވެ. މައްޔިތާގެ ފުށްކަނދުރާގައި ހިނަވާ މީހާގެ ކަނާތު ބޮޑު އިނގިލި އަދި މައްޔިތާގެ ދެބޮށިފައި ދެމެދުގައި ހިނަވާމީހާގެ ކަނާތް ޖައްސާނީއެވެ. ދެން މައްޔިތާގެ ބުރިކަށި ހިނަވާ މީހާގެ ކަކުލުގައި ވިއްދާލާނެވެ. ދެން ވާތުން މައްޔިތާގެ ބަނޑުމަތީގައި ބާރަށް އަތް ހިންގާލައި ބަނޑުތެރޭގައި ހުރި ނަމަ ހުރި ނަޖިހެއް ބޭރަށް ނެރެލާނެވެ. ދެން މައްޔިތާ

އުޅުމިފަދަމިން ބާއްވާ ދިރިހުރި މީހަކު އިސްތިރިޖާކުގާ
ވަޑައިން އޭނާގެ ދެ ދޮރު ހަނގަވަން ދޮވެފާނެވެ. މިކަން
ކުރާނީ ވާމަން އަންގިއެއް (ނުވަމަ ފޮމިކޮގެއް
އޮގާވަދިގެން) ވައްވަމި ގެންނެވެ. ދެއަންފަށު އެ އަންގި
އެއްގާވަނެވެ. ދޭން އެހެން އަންގިއެއް ވައްވާނެވެ.
ދެއަންފަށު ދިރިހުރި މީހަކު ފުސްތު ކުރުވާ ވަޑައިން
މަސްދިޔާ ފުސްތު ކުރުވާނެވެ. އަހަރެމެންނައި ނާފަމިން
ފެންވާއިރު އެމެރެއަން ފެން ދިޔަ ނުދިނުމަން ބަކައި
ކުޅަކަން ބު އަރިކަންވައިޒާ ބާއްވުން ހަހަގަ ވާންއެވެ.
ހިނާވާ މީހާ މަށްދިޔާ ހިންވުމަން ބަކައި ނިދަމް ގަޔުމަރީ
ވާޖެބުކަމުއް ނުންނެވެ. ދޭން ފުނޭގައި ހުރި ކުންނާރު
ފަމް ނުވަމި ސްވުޒު ނުވަމަ ސަހިބީނި ފަރަ އެއްކެއް
ވައިގެން މަށްދިޔާގެ ބޮޑިއަ ދުނު ހީއްކަން ދޮވެފާނެވެ.
ބޮޑުގައި އިސްމަރި ހުރިނަމަ ދަމްމަމް ދުރު ފުނަވާކުން ބު
އޮމާން ކޮންފާނެވެ. މިގޮތަން ފުނާއެގި އިރު ވައްބުން
ކޮންމަ އިސްމައްބައް ބޮވަން އަހުބުރާވަން ވާނާއެވެ. ދޭން
މަށްދިޔާ އުޅުމިފަދަމިން ބާއްވާ ކަހުދުރާއިން ފުރިގެން

ފައިފިޔާ ހަމައަށް ދާނދެން ފެށްއަގައި ދޮށްނާނެވެ.
ދެން ކަނާތްފައި ހިބައަށް ނަގާ ކަނާތުފައި އަރިމައްޗަށް ބާއްވައި
ކަނާތުފައި އަރިމަތިން ފުންކަނދުރާއިން ފަހައިގެން
ބުރިކަށްޓާއެކު ދަފައިފިޔާ ހަމައަށް ދޮށްލާނެއެވެ.
އެއަށްފަހު މި ގޮތުން ވާތު ހިބައަށް ނަގާ ވާތު
އަރިމައްޗަށް ބޭއްވާ ވާތު އަރިމަތިން ފުންކަނދުރާއިން
ފަހައިގެންނޮސް ބުރިކަށްޓާއެކު ދަފައިފިޔާ ހަމައަށް
ދޮށްލާނެއެވެ. މި ގޮތުން ދޮށުގޮތުން ގުޅިހަރަކާތް
އެންނާނި ދޮށްލިފައެވެ. މިގޮތަށް ދޮންނަ ދޮޅުމަކު އެއް
ދޮޅުވެ. މިގޮތަށް ދެފަހަރު ފަހަރަކާއި ތިންވަރަ ފަހަރަށް
ދޮޅުން ސުންނަތްވެގެން ވެއްވެ. ތިންވަރަ ފަހަރު
ދޮންނައިރު ފަހަރަށް ކުޅަ ކާފުރުކުޑެއް ލައިގެން ދޮޅުމަކީ
ސުންނަތްކަވެ. އެކަމުކަ މައްސަލާއަކީ މުޅިރުމުކަ
ކަމުގެއްޔާނަމަ ހިނަވާ ފަހަރަށް ކާފުރުކުޑެއް ނުވަތަ
އެހެންވެސް މީރުވަސްދުވާ އެއްޗެއްލައިގެން ނުވާނެއެވެ.
ހިނަވައި އަވަދިވީ ފަހުން މައްސަލާގެ
ދެދަރުން ދުރަކުން ނަޖިހުއް ނުކުމެއްޖެނަމަ އެ ނަޖިހުއް

ފިލުވައިލުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެއްޗެއް ނުކުތުމަކުން ހިނައުމެއް ބާޠިލެއް ނުވާނެއެވެ. ހިނަވާދީރާ މައްރިތާގެ ޢައުރަތަށް ބެލުމަކީ ޙަރާމް ކަމެކެވެ. ހިނަވާދީރާ މައްރިތާގެ ބައްޔަ ފިޔާ އެހެން ތަންތަނުން ބަލާނި އެކަމަށް ކޮށްމެހެން ބޭނުންވާ ތަންތަނުން އެކަށޭނެވެ. މައްދާގެ ގައިން އެއްވެސް ތަނެއްގައި އަނގިއެއް ފައިވައިގެން ނުވަތަ އަތުގައި ފޮތިގަނޑެއް އޮވައިގެން މުސްލިމު އަތްލުން ހުއްޓަ ވެގެން ނުވެއެވެ. މައްރިތާ ހިނަވާދީރާ އަމާނަތްތެރިއަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ. މައްރިތާގެ ހިބައިން ފެންނަ ބަރަކަތު ކަމެއްގެ ވާހަކަ މެނުވީ ދައްކައިގެން ނުވާނެއެވެ. ހެޔޮކަމެއް ފެށުން ނަމަ އެ ކަމެއްގެ ވާހަކަ ދައްކާ ހުދުމަކީ ސުންނަތްތަކެވެ.

ހިނައުމުގެ އުޒުރުވެރިވެއްޖެ މީހާ ހިނައުމުގެ ބަދަލުގައި ތަޔައްމުމު ކުރާނީއެވެ. ހިނަވާދީރާ ޖުނުބުވެރިކަން ވުމަކުން ނުވަތަ ޙައިޟުވެރިކަން ވުމަކުން ހިނުވުން މަސްޖިދުގައި ނުވާނެއެވެ.

ފިރިހެނުން ހިނެވުމަށް އިސްވާނީ ފިރިހެނުންނެވެ. އަންހެނުންނަށް އަންހެނުންނެވެ. އަނބިމީހާ ހިނަވަން އޭނާގެ ފިރިމީހާއަށް އަދި ފިރިމީހާ ހިނަވަން އޭނާގެ އަނބިމީހާއަށް އިސްވެވިދާނެއެވެ. އަބޫބަކްރުގެފާނު އަވަހާރަވުމުން އެކަލޭގެފާނު ނާނޭލުގު ފިއްލެވީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން އަސްމާއު ބިންތު އުމައިސްއެވެ. ފާތިމާގެފާނު އަވަހާރަވުމުން އެކަލަނާ ނާނޭލުގު ފިއްލެވީ ޢަލީގެފާނެވެ. މީގެ އިތުރަށް ރަސޫލުاللهގެފާނު ޢާއިޝަތުގެފާނާ މުޚާޠަބު ކުރައްވައި ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. " ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވުރެ ކުރިން ކަލަނާ އަވަހާރަވެއްޖެ ނަމަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ، ކަލަނާ ނާނޭލުގު ފިއްލަވާ ދެއްވާނަމެވެ. " މާތް الله އެކަލަނާއަށް ރުއްސުން ލެއްވި އުއްމު ޙަބީބާގެ އަހަރުން ރާވާގެން ގޮތުގައި ރަސޫލުاللهގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އަވަހާރަވުމުން ރަސޫލުاللهގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. " ތިޔަ ކަނބަލުން އެ ކަލަނާ ތިން ފަހަރު ނުވަތަ ފަސް ފަހަރު ނުވަތަ ހަތް ފަހަރު ހިނަވާށެވެ! އަދި އެވަރުން ސާފު ނުވި ނަމަ ސާފު ވަން ދެން ހިނަވާށެވެ. "[15]

---

[15]- رواه البخارى والترمذى والنسائى وأحمد وأبو داود

ބާދިސާއެއްގެ ސަބަބުން ގުނަވަންތައް
ވަޔާވެވިދާ ނަމަ އެހީން ކޮންމެ ގުވަނެއް ވަޔާން
ހިނގުމަށް ފަދަ އެ ހަރަކަތުގައި އެ ގުނަވަނެއް
އޮންނަން ޖެހޭ ތަނެއްގައި ބާއްވާނީއެވެ.

މާލިޔާން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ހިނގާނީ
ހަރަކަތުގެ ތިންބައިކުރަ ދެބައި އޮތް ނަމަ އެވެ.
އެއްބުރު އޮތް ބައި ކުރެނަމަ ހިނގުން
މަސްދޫކަވާނެއެވެ. ސާފުވިއްޔާއި ބަނބަދުން ވިދާޅުވާ
ގޮތުގައި މަސްއޫލާގެ ހިތްސުރު ކުރުކަ އުހާކަށް އޮތް
ނަމަވެސް ހިނގައި ނަގާދުކަރަން ޖެހޭނީއެވެ. ރަސޫލާ
صلى الله عليه وسلم ގެ ހަސްބާބުން މިގޮތަށް
ބަދަލުކުރައްވާފައި ވާނީއެވެ.

ހިނގައި ނިމުމުން ތުވާއްދަކުން ނުވަތަ
ފޮތިކުރުކުން މަސްއޫލާގެ ކަރިކަނު ހިއްކާއިފުން
ސުންނަތް ވެގެން ވެއެވެ. އެއީ މަސްއޫލާގެ ކަފުން ތެމުނަ
ނުދިނުމަށް ބަކައެވެ.

ޔަހޫދީންނާއި ކާފިރީން ވިޔަފާރިގޮތުގައި
ހިނގާ ނުހުރަސްތަކަށް ބޮ އިޖާރާކުރުމެއް ނިކަމެތި
ކެނޑުމެއް، ބޮޑުވުމެއްނެތެވެ. އަދި ހިތާހާކަމެއްގެންގުޅެ
ނުވާނެއެވެ.

ސާފީއިން ވިޔާފާރާ ގޮތުގައި ހިންގުމަށްފަހު
ބާޒާރު ތިޔަބޮޑު ދަތްތެރިވެ ފުރަތަމަކަން އަމާނާތަށް
ޕީތާނަފަން ވަނީއެވެ. ފުރާ އެދުމުގެ ތެރޭގައި ވެއްޖެ
އިސްތިރިތެރި އެތެރެތެރަށް ދޭހަވާނެއެވެ. ކިހިނެ ފަސޭހައި
ތަނދުވެރި ގުޅުންތެރިކަން ސަލާމަތުކުރުމުގައި ހުރިހަ
އިސްތިރިތެރި އުފަލުގެ ނުވަތަ ބާވައިގެ ނުވާނެއެވެ.
އަދި ހިތާނުވެސް ކާރެއް ނުވާނެއެވެ.

ބަންބަޕީން ވިޔަފާރިގޮތުގައި މުއްދަތުކަން
ނުވާނަމަ ތަރިކަސް ކާނަގާނެއެވެ. ހިނގާތި ދުޅަހަމަ
ހިނގާތިވެސް ކަނޑަނާނެއެވެ. ކިހިފިތިޔެގައި ހުރިހަ
އިސްތިރިތެރި އުފަރަން ޖެހޭނެއެވެ. މި ތަކެތި މަސްއޫލުގެ
ދަރަވަޅެއްގެ ތަރި ކަފުން ތެރެއަށް ވަންވާނެއެވެ.

އަންހެނާގެ އިސްތަރިގަނޑު ގެތުމަކީ
ސުންނަތެއްކަމަށް ހުރިހާ މަޛްހަބުތަކެއް ވެސް
އެއްބަސްވެއެވެ.

ހިނަވާއިރު ނުބައި ވަސް ދުވާފާނެތީ
މީރުވަސް ދުވާ އެއްޗަކުން ދުން އެޅުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.
ފެން ނެތުމުގެ ސަބަބުން ނުހިނެވުނު ނަމަ
ނުވަތަ ހިނަވައިފިނަމަ މަސްތައް ކަށިތަކާ ވަކިވެ
ހިގައިދާން ކަމުގެ ބިރު އޮތް ނަމަ ހިނެއުމުގެ ބަދަލުގައި
ތަޔައްމުމު ކުރާނީއެވެ.

އެދުންވެރިވުމުގެ ހިސާބަށް ބޮޑުނުވާ ކުއްޖާ
ހިނެވުމަށް އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން އިސްވުން
ހަމަހަމައެވެ.

ހިޖޭ ފިރިހެނަކު ހިނެވުމަށް ހިޖޭ އަންހެނަކު
ނޫން މީހަކު ނެތްނަމަ މައްރިތާ ހިނެވުމުގެ ބަދަލުގައި
ތަޔައްމުމު ކުރުވާނީއެވެ.
ފިރިހެނާ ހިނެވުމަށް ފިރިހެނުންގެ ތެރެއިން
އިސްވުން ރަނގަޅީ އޭނާގެ މައްކަށް ކަރުނަވާދު

ކުރުމުގައި ވެސް އިސްވުން ރަނގަޅު މީހުންނެވެ.
ފުރަތަމަ މައްޔިތާގެ ޢަޞަބަތްތެރެއިންނެވެ. މިފަދަ މީހަކު
ނެތްނަމަ ރަނުގެ ވެރިޔާއެވެ. ނުވަތަ އޭނާގެ ނައިބެވެ.
އެކަމަކު ރަނުގެ ވެރިޔާކަމަށް އިސްވާނީ ބައިތުލްމާލުން
ކަނުކަމާކެމީގެ ޚަރަދުތައް ކުރެވޭ ނަމައެވެ. އެހެންނޫނީ
ވެރިމީހާއަށް ވުރެ މައިފުނުގެ ގާތްތިމާގެ މީހުން
އިސްވެގެން ވެއެވެ.

ކަފުން ހެދުން

ކަފުންކުރާނީ ހިނަވުމަށް ފަހުގައެވެ. އޭނާ ދިރިހުރިއިރު ލައި އުޅުނު ކޮންމެ ފޭރާމަކުން ކަފުންކުރުން ހުއްދައެވެ. މިހެންވެ ފިރިހެނުން ފަތުވި ފޭރާމުން ކަފުންކުރުން ބަޔާންވެގެން ވެއެވެ. ކަފުން ކުރުމަށްޓަކައި މާ އަގުބޮޑު ފޭރާން ބޭނުންކުރުމަކީ މަކްރޫހަ ކަމެކެވެ.

ކަފުންކުރުމުގެ މަދު މިންވަރަކީ އެންމެ ފޭރާމެކެވެ. މުޅިހަށިގަނޑު ނިވާކުރެވޭ ފަދަ އެއް ފޮތައެވެ. މުޙްރިމް ފިރިހެނުން ބޯނިވާކުރުމާއި މުޙްރިމް އަންހެނުން މޫނާއި ދެއަތްތިލަ ނިވާކޮށް ކަފުންކުރުމަކީ ހަރާމް ކަމެކެވެ. އެންމެ އިތުރުވެގެންވަނީ ދޮވެފައި އޮތް ހުދުފޭރާމަކުން ކަފުން ކުރުމެވެ. ރަސޫލުﷲގެ ފާނު ހަދީޘްގައި ކުރައްވަނީ " الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُم البَيَاض فَإِنها خَيْرُ ثِيَابِكُم

وَكَفِّنُوا فيها مَوْتَاكُم[16]. ތިޔަބައިމީހުން ހުދު ފޭރާން ލާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ ރަނގަޅު ފޭރާމަކީ ހުދު ފޭރާމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޔިތުން އެފަދަ ފޭރާމުން ކަފުން ކުރާށެވެ.))

ކަފުންކުރުމުގެ ފުރިހަމަ މިންވަރީ

ފިރިހެނަކަށް ނަމަ ތިން ފޮތިއެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ ފަތުރާނީ އެންމެ ރަނގަޅު އަދި އެންމެ ފުޅާ ފޮތިއެވެ. އޭގެ މައްޗަށް ބަނޑު އެޅުމަށްފަހު އަނެއް ދެފޮތާ މި ފޮތާ މަތީގައި ފަތުރާނީއެވެ. އަދި މައްޔިތާގެ ގައި މައްޗަށް ބަނޑު ބުރުއްސައިފިޔަ ސުންނަތްތަކެވެ. މައްޔިތާ މިފޮތާ މަތީ އުޅުމުގަ މަތިން ބާއްވާ ދަވިސްދިޔަބަ ފޮތިގަނޑެއްކުން ބާރަން އައްސާވުން ހުއްޓުވެ. ކުރިމަސްތި ފަށާތަކައްޓައި ފުރަގަސް ފަށާތި ގައި ކަފައިގެ ބަނޑު ތަރައިފާ ބަނދަނޑެވެ. މައްޔިތާގެ ހުރިހާ ދޮރުތަކުގައި ބަނޑު ކަފާ ބެހެއްޓުން އިތުރުވެގެން ވެއެވެ. ދޮރުތަކުގެ ތެރޭގައި ދެކަންފަތާގެ ދެ ހުޅު ތެރެއާއި ނޭފަތާގެ ދެ ހިނދުރާއި

[16]- رواه البيهقي والطبراني والحاكم والنسائي وأحمد وأبو داود

ސަޖިދައިގެ ގުނަވަންތަކަށް ހިމެނޭނެއެވެ. އެއަށްފަހު މައްޔިތާގެ ގައި މައްޗަށް ކަފުންތަކުގެ ލަފައިލާނެއެވެ. ކަފުން ލަފައިލާނީ ފުރަތަމަ ކަފުނުގެ ވާތް ފަޅި އޮޅު ކައިރި ކަނާތް މައްޗަށް، ކަނާތް ފަޅި އޮޅު ކައިރި ވާތް މައްޗަށެވެ. ކަފުނުން މައްޔިތާއަށްވުރެ ދިގުކޮށް އޮތުމަށް ފައިގާ ކަފުނުގެ ބޮޑުކަމަށް ދިގުކުރާނެވެ. މުޅިހަށިކަ ތުނބުދަނަ ފަސް ބަނދުން ބަނދުފާނެވެ. ސަޖްދަކުރާއިރު ބޯހިވަޅުގައި ވަޒަން ކުރުމުން ބަނދުތައް ދޫކޮށްލާނެއެވެ.

އަންހެނަކު ނަމަ ކަފުން ކުރުން

ފުރަތަމަ ވަނީ ވަސް ފަތައިންނެވެ. އެއްފަރާތުން ނިވާކަރާއި ފުށުން ފުރިގެން ތިބިއެވެ. އަނެއް ފަރާތުން ނިވާ ކަރާއި ކަކުން ފުރިގެން ތިބިއަށް ގޮސް ތިބިން އެންދެއް ފަރާތާ ހަމައަށެވެ. ތިންވަނަ ފަރާތުން ނިވާކަރާއި ބޮޑެވެ. ދެން އަނެއް ދެ ފަރާ މުލި ގައިގައި އަޅާލައިފެވެ. އަބޫ ދާވޫދު ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި ރަސޫލުﷲގެ ޒަމާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އުއްމު ކުލްސޫމް ކަފުން ކުރަން އަންގަވާ މިގޮތަށެވެ.

ކުޅޭ ފިރިހެން ކުއްޖެއްނަމަ އެއް ފޮތިއިން ކަފުން ކުރެވި ދާނެއެވެ. ތިން ފޮތިކުން ކަފުން ކުރުން ވެސް ހުއްދަ ވެގެންވެއެވެ. ކުޅޭ އަންހެން ކުއްޖެއް ނަމަ ކަފުން ކުރާނީ ތިން ފޮތިއިންނެވެ.

ނޯޓު: ކަފުނަކާކުރީގެ ކަންތައްތަކަށް

ހަރަދުކުރާނީ މައްޔިތުގެ ތަރިކައިންނެވެ. އަނބިމީހާ ނޫންނަމައެވެ. އަނބިމީހާއަށް ހަރަދު ކުރާނީ ފިރިމީހާއެވެ. މަރުވި މީހާގެ ތަރިކައިގައި އެއްޗެއް ނެތްނަމަ އެކަމަށް ހަރަދު ކުރާނީ އޭނާގެ ނަފަގު އަދާ މީހުންނެވެ. އެފަދަ މީހުން ނެތް ނަމަ އެ ކަމަށް ހަރަދު ކުރާނީ ބައިތުލްމާލުންނެވެ.

ކަރުނަމާދު

ކަރުނަމާދަކީ މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އުއްމަތުން

ހާއްސަ ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ކަރުނަމާދު ކުރެވޭނީ މައްޔިތާ

ހިނގުމަށް ފަހުގައެވެ. މައްޔިތާ ނިޔާވާ ކަރުނަމާދު

ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން މަރިން ފަހު

ވަރުގަނޑެއްގެ ތަކުއެން އަޑުއެން ގޮސް ހިނގުމަށްދަކައި

ނުނުކުރެވުނު މީހާގެ މައްޗަށް ކަރުނަމާދުއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.

ހިނގުމަށްފަހު ކަމުން ކުރުމުގެ ކުރިން ކަރުނަމާދު

ކުރުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެކެވެ.

މައްޔިތާ ނިޔަސް އެނާގެ މައްޗަށް ހާއިބުގައި

ކަރުނަމާދު ކުރެވިދާނެއެވެ. އަދި ރަސޫލުﷲގެ ފާނަށް

ނަޖާޝީ އަވަހާރަވި ހަބަރު ދިއިމަގައި ގޮވުމުން

އެރަށުގެ ފާނު މައްޗަށް ނަމާދު ކުރައްވާފައި ވާތީއެވެ.

ކަރުނަމާދު ކުރައިރު ސަލާމްދީ ބަރަކާތަށް އިމާމާގެ

ކުރިމަތީގައެވެ. ފަހަތުގައި ބަރަކާތައިގެން

ނަމާދުކޮށްފިނަމަ އެނަމާދު ސަބަބަކަށް ނުވާނެއެވެ.

އުފާ އެއްކޮށް މަޖިލީހުގައި މައްޗަށް ބޮޑުވެގެން ހުރިހާ

މަސައްކަތް ކަނޑައަޅާ ކުރުން ހުއްޓުމެވެ.

ކަނޑައަޅާގައި އިލާހީކަން ފުރުގައި އެންމެ

އިސްކަން ދޫކުރީ ހުރިހާ ބައްޔަކަށެވެ. ނުވަތަ ކާފަރުކަމެވެ.

އެހެންނުވީ ފިރިހެން ދަރިންނަށެވެ. ދެން ދަރިންގެ

ދަރިންނަށެވެ. އެފަދަ މީހުން ނުލިބުނަ އެއްބަނޑު

އެއްބަފާ ބޭބޭއަށް ނުވަތަ ކޮއްކޮ އަށެވެ. އެއަށްފަހު

އެއްބަފާ ބޭބޭއަށް ނުވަތަ ކޮއްކޮއަށެވެ. ދެން އެއްބަނޑު

އެއްބަފާ އަހުރުގެ ދަރިންނަށެވެ. މިއުރިދުންނަށެވެ.

ދެން މަގުރާގެ ގާތްމީހާގެ މީހުންނަށެވެ. އެހެންފަހު ރަށުގެ

ފަރާތް ނުވަތަ ހުރިހާ ނާއިބުވެ.

އެއް ދަރަޖައިގެ ދުވަހަށް ޙިޔާ ނަމަ

އިސްކޮޅުވެރި އެންމެ އިންސާފުވެރި މީހަކެވެ. ދެން

އެންމެ ފިޤުހުވެރި މީހަކެވެ. ދެން އެންމެ ރަނގަޅަށް

ޤުރުއާން ކިޔާ މީހަކެވެ. ދެން އެންމެ ވަރަށްތަޤުވާ

މީހަކެވެ.

ޖަމާޢަތުގައި ކަންނަމާދު ކުރާ ނަމަ
އިމާމުމީހާ (ނުވަތަ އެކަހެރިކޮން މީހަކު ކުރާނަމަ
އެމީހަކު) ހުންނާނީ މައްޔިތާގެ ބޮލުކޮޅުގައެވެ. އެއީ
މައްޔިތާއަކީ ފިރިހެނެއް ނަމައެވެ. މައްޔިތާއަކީ
އަންހެނެއްނަމަ ހުންނާނީ މައްޔިތާގެ އުނަގަނޑާ
ހަމައިގައެވެ.

ކީރިތި ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم
މިސްކިތުގައްޔާއި މިސްކިތުން ބޭރުގައި ކަން ނަމާދު
ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. ސުހައިލް ބުން ބައިޟާއު
ނަމަކަށް ކިޔާ ސަހާބީއެއްގެ މައްޔިތަށް އެކަލޭގެފާނު
ނަމާދު ކުރައްވައިފައި ވަނީ މިސްކިތުގައެވެ.[17] އެކަމަކު
މިސްކިތުގައި ކަން ނަމާދު ކުރަން ވާނީ މިސްކިތް
ހަޑިވެދާނެ ކަމުގެ ބިރު ނެތް ނަމައެވެ. ޤަބުރުސްތާނުގައި
ވެސް ކަން ނަމާދު ކުރެވިދާނެއެވެ.[18]

---

[17] - [illegible]

[18]- الكافي : ابن قدامة 1/ 258

ކަށު ނަމާދު ކުރުން ގޮތް

ކަށުނަމާދުގެ ރުކުންތައް

1- ނިޔަތްގަތުން: ނިޔަތް ގަންނަވައިރު މި މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ކަށުނަމާދު ކުރަމޭ ހިތާ ހިތުން ނިޔަތް ގަތުމުން ފުދޭނެއެވެ. މައްޔިތާގެ ނަން ޢައްޔަން ކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެތައް ބަޔަކުގެ މައްޔިތުން އެއްފަހަރާ ނަމާދުކުރާއިރު އެމީހުންގެ ޢަދަދު ވެސް ކަނޑައަޅާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އިމާމުމީހާ ކަށުނަމާދު ކުރަން ހުއްޓާ ގެނެވޭ މައްޔިތާ (ނުވަތަ ސަންދޯއް)ގެ މައްޗަށް ނަމާދު ކުރެވޭނީ ފުރަތަމަ ނަމާދު ނިމުމުންނެވެ. އިމާމުންގެ ފަހަތުގައި ކަށުނަމާދު ކުރާމީހާ އިޤްތިދާވެގެން ނަމާދުކުރާކަން ހިތަށް އަރުވަން ޖެހޭނެއެވެ. ނިޔަތް ގަތުމަށްފަހު الله أكبر ކިޔާ އެހެން ނަމާދު ތަކުގައި ބަރަމް ބަނދަ ފަދައިން ބަރަމް ބަނދާނީއެވެ.

2- ކުޅަދާނަ ވެލިންޓާވިދާ (އެޑެނިޑެން
ފަރުޝު ނަމާދު ތަކަކާ (އެއްގޮތަށް ކާއިލަން ހުރި
ކަންނަމާދު ކުރުން.

3- ހަޑު ތަކްބީރުކިޔުން: އިމާމާ ހަޑު
ތަކްބީރަށް ފަހު މިނައިން ތަކްބީރު ކިޔުމަކުން އާންމު
ނަމާދު ބާތިލުވެއެ ނުވާނެއެވެ. ތަކްބީރުގެ އަދަދާ މަދު
ސުވާލު ވެއްޖެ ނަމަ ޔަގީންވާ އެންމެ މަދު އަދަދެއްގެ
މައްޗަށް ބިނާކޮށް ހަޑު ތަކްބީރު ފުރިހަމަ ކުރާނީއެވެ.
އިމާމާ އިތުރަށް ތަކްބީރެއް ކިޔައިފިނަމަ
މައުމޫމުންނަށް ދެކޮޅަށް ޢަމަލު ކުރެވިދާނެއެވެ.
އެއްގޮތަކީ އެހިސާބުން އިމާމާ ވަކިވެ ސަލާމް ދިނުމެވެ.
އަނެއްގޮތަކީ އިމާމާ ސަލާމް ދެންދެން އިންތިޒާރު
ކޮށްގެން އެއްވެސް އިތުރުކަމެއް ނުކޮށް ތިބުމެވެ. އިމާމާ
ސަލާމް ދިނުމުން ސަލާމް ދޭނީއެވެ. ހަތަރުގެ ގޮތަ ފަހު
ގޮތަކަށް ދަށްނަ ބާކީވުން ބުރަވެ ވަޖިދަކޮށްނަވެއެވެ.
ތަކްބީރުގެ އަދަދު ގެސްޓޮއި މަދުކުރިނަމަ އާންމު

ނަމާދު ބާތިލުވާނެއެވެ. ކަށުނަމާދުގައި ކުރެއް ކުރުވުނަސް
ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމެއް ނެތެވެ.

4- ސޫރަތުލްފާތިޙާ ކިޔުން: ފުރަތަމަ
ތަކްބީރުންފަހު دعاء الافتتاح ނުކިޔާ އަޢޫޛު ބިސްމި
ކިޔައިގެން ކިޔަވާނީ އަލްޙަމްދެވެ.

5- ދެވަނަ ތަކްބީރުންފަހު ރަސޫލުاللهގެފާނުގެ
މައްޗަށް ސަލަވާތް ކިޔުން: އަލްޙަމްދު ކިޔުމަށްފަހު
ސޫރަތް ނުކިޔާނެ ހަމަވެސް ތަޝައްހުދުގައި الله އަކްބަރު ކިޔާ
އަޑުން ހަމައަށް ބަންނަވައިއެވެ. ދެވަނަ ތަކްބީރަކީ މިއެވެ.
ދެން ކިޔަވާނީ ސަލަވާތެވެ. ސަލަވާތް ކިޔުމުގެ އެންމެ
ދަށު މިންވަރަކީ ((اَللّٰهُم صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ)) އެވެ. އެންމެ
ފުރިހަމަ މިންވަރަކީ އިބްރާހީމީ ސަލަވާތެވެ.

6- ތިންވަނަ ތަކްބީރުންފަހު މައްޔިތާއަށް
ހެޔޮ ދުޢާކުރުން: ތިންވަނަ ތަކްބީރުން ފަހުގައި ދެންޏެ
މައްޔިތާއަށް ދުޢާކުރުން ސުންނަތްވެގެން ނުވެއެވެ.
ދުޢާކުރުމުގެ އެންމެދަށަ މިންވަރަކީ ((اللهم اغفرْلَهُ))
ނުވަތަ ((اللهُمَّ اِرْحَمْهُ)) އެވެ. މައްޔިތާއަށް ދުޢާކުރުމުގެ

ފުރިހަމަ މިންވަރަކީ ((اللَهُمَّ اغْفِرْلِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنا وَغَائِبِنَا وَصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اللَهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْـــتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيْمَانِ اللَهُمَّ إِنَّ هَذَا عَبْدُكَ وَابنُ عَبْدَيْكَ خَرَجَ مِنْ رَوْحِ الدُّنْيَا وَسَعَتِهَا وَمَحْبُوْبُهُ وَأَحِبَّاؤُهُ فِيْهَا إِلَى ظُلْمَةِ الْقَبْرِ، وَمَاهُوَ لاَقِيْهِ كَانَ يَشْهَدُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لاشَرِيْكَ لكَ وَأنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ، اللَهُمَّ إِنَّهُ نَزَلَ بكَ وأَنْتَ خَيْرُ مَنْـــزُوْلٍ بِهِ وَأصْبَحَ فَقِيْرًا إِلَى رَحْمَتِكَ وأنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابه وَقَدْ جِئْنَاكَ رَاغِبِيْنَ إِلَيْكَ شُفَعَاءَ لَهُ اللَهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيْئا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ بِرَحْمَتِكَ رِضَاكَ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَهُ وافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَجَافِ الْأَرضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَلَقِّهِ بِرَحْمَتِكَ الأَمْنَ مِنْ عَذابِكَ حَتَّى تَبْعَثَهُ آمِنا إِلَى جَنَّتِكَ بِرَحْمَتِكَ يَاأَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ)) މި ދުޢާ ކިޔާއިރު މައްޔިތާއަކީ އަންހެނެއް ނަމަ އަންހެންކޮށް ޟަމީރުތައް ބަދަލުކޮށްގެން ކިޔުން ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ. އެކަމަކު މައްޔިތާއަކީ "ޖަނާޒާއެއް" ކަމަށް ބަލައި (އަންހެނަކަށް ވިޔަސް ފިރިހެނަކަށް ވިޔަސް) އަންހެންކޮށް ޟަމީރުތައް ބަދަލުކޮށްގެން ވެސް ކިޔިދާނެއެވެ.

އޭނާގެ ބައްޕައަކީ ކާކުކަންނޭނގޭ މައްޔިތެއްނަމަ ((ابْنُ عَبْدَيْكَ)) ގެ ބަދަލުގައި ކިޔާނީ ((ابْنُ أَمَتِكَ)) އެވެ. އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުންތަކެއްގެ މައްޗަށް ކަރުނަމާދުކުރާ ނަމަ ދުޢާކުރާނީ ފިރިހެނުންނަށް ޖަމްޢުކޮށެވެ.

މައްޔިތަކީ ބާލިޣުނުވާ ކުޑަކުއްޖެއް ނަމަ ތިންވަނަ ތަކްބީރުން ފަހު ދުޢާކުރާނީ މިފަދައިން ކިޔައެވެ. ((اللَهُمَّ اغْفِرْلِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنا وَغَائِبِنَا وَصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اللَهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْـــتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيْمَانِ. اللَهُمَّ اجْعَلْهُ فُرُطا لأبَوَيْهِ وَسَلَفًا وَذُخْرًا وعِظَةً وَاعْتِبَارًا وَشَفِيْعًا وَثَقِّلْ بِهِ مَوَازِيْنَهُمَا وأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَى قُلُوْبِهِمَا ولاتَفْتِنْهُمَا بَعْدَهُ وَلَاتَحْرِمْهُما أجْرَه))

7- މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ދުޢާކުރުމަށްފަހު الله أكبر ކިޔާ ހަތަރުވަނަ ތަކުބީރުން ބަރަކަތް ބަންދާނީއެވެ. ބަރަކަތް ބުނުމަށްފަހު ((اللَهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ وَ اغْفِرْ لَنَا وَلَهُ[19])) މިދުޢާ ކިޔައި ސަލާމް ދޭނީއެވެ.

---

[19]- رواه الترمذي

ސަލާމްދޭއިރު ކަނާތަށް އެއްފަހަރު ވާތަށް އަނެއް ފަހަރު
ސަލާމްދިނުން ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ. ސަލާމްދޭނީ
އެހެނިހެންވެސް ނަމާދުގައި ސަލާމްދޭ ފަދައިންނެވެ.

[illegible] ކަށު ނަމާދު

(ހ) ކާފިރުންނާއި މުރްތައްދުވެރީންގެ މައްޔަށް
ކަށުނަމާދު ކުރުމަކީ ޙަރާމް ކަމެކެވެ. އަދި އެފަދަ މީހުން
ހިނެވުމަކީ ވާޖިބުކަމެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު ކާފިރުންވެސް
ކަފުންކޮށް ވަޅުލުން ވާޖިބުވެގެން ވެއެވެ.މާތް الله ވަޙީ
ކުރައްވަނީ " وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ
قَبْرِهِ [20] އެއުރެންގެ ތެރެއިން މަރުވި އެއްވެސް މީހެއްގެ
މައްޔަށް ކަލޭގެފާނު ދުވަހަކުވެސް ކަށުނަމާދު
ނުކުރައްވާށެވެ! އަދި އެމީހެއްގެ މަހާނަދޮށުގައިވެސް
ކަލޭގެފާނު ހުއްޓިވަޑައިގެން ނުހުންނަވާށެވެ! "

[20]- التوبة : 84

(ނ) ޙައްދެއްގެ ސަބަބުން މަރައިލެވުނު މީހާގެ
މައްޗަށް ކަށުނަމާދު ކުރުމަކީ ހުއްދަ ވެގެންވާ ކަމެކެވެ.
ރަޖުމު ކުރެވުނު މީހާގެ މައްޗަށް ކަށު ނަމާދު ކުރުން
ހުއްދަވެގެންވާ ކަމަށް ޢިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެ
ވަޑައިގެންނަވައެވެ.

(ނ) އުމަރު ބުނު އަބްދުލް އަޒީޒާއި އަވްޒާޢީ
ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި އަމިއްލައަށް މަރުވި މީހާގެ މައްޗަށް
ކަށު ނަމާދު ކުރުމެއް ނެތެވެ. މި ބާވަތުންގެ ދަލީލަކީ،
ޖާބިރު ބުނު ސަމްރަތުގެފާނުގެ އަރިހުން އިމާމު މުސްލިމު
ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެވެ.މި ބަސްފުޅު ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި "
އަމިއްލައަށް މަރުވި މީހަކު ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه
وسلمގެ އަރިހަށް ގެނައުމުން އޭނާގެ މައްޗަށް
އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުކޮށެއް ނުދެއްވިއެވެ. " ނަމަވެސް
އަބޫ ޙަނީފާއާއި މާލިކާއި ޝާފިޢީއާއި ޖުމްހޫރު ޢިލްމު
ވެރިންގެ ރައުޔަކީ އަމިއްލައަށް މަރުވި މީހާއާއި،
ޙައްދެއްގައި މަރައިލެވޭ މީހާއާއި، ރަޖުމު ކުރެވޭ މީހާގެ
މައްޗަށް ކަށު ނަމާދު ކުރެވޭނެއެވެ. އެކަމަކު މި ފަދަ

މީހުންގެ ކަށު ނަމާދުގައި ބާރިމާ ބައިވެރި ނުވުން
ރަނގަޅު ކަމުގައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ.

(ރ) މުސްލިމުއްކަން ނުވަތަ ކާފިރުއްކަން
ވަކިކުރަން ނޭގޭ މީހާ ފަދަ ކަންތައް ކުރާނީ
މުސްލިމަކާ ފަދަ ކަންތައްކުރާ ގޮތަށެވެ. މި ހާލަތުގައި
މައްޔިތާއަށް ދުޢާ ކުރާއިރު ކިޔާނީ ((اللَّهُمَّ اغْفِرْلَهُ إنْ كَانَ
مُسْلِمًا އޭނާ މުސްލިމެއް ކަމުގައިވާނަމަ އޭނާގެ ފާފަ
ފުއްސަވާނދޭވެ.))

(ބ) ކަށުނަމާދު މިސްކިތެއްގައި ކުރުމަކީ
ސުންނަތްތަކެވެ.މިސްކިތުން ބޭރުގައި ކުރިއަސް ރަނގަޅު
ވާނެއެވެ.

(ޅ) ކަށުނަމާދުގައި އުފުރާނުތަގައި މައުމޫމާ
އިމާމަން ފުރަ ތަފާތުބެރުއްގައި ފަސްލުއްގެނަމަ މައުމޫމުގެ
ނަމާދު ބާތިލުވާނެއެވެ.

(ކ) މަސްބޫޤު ކަށުނަމާދުގައި ބަރަމް
ބަނުމަސްވަރު ފުރަތަމަ ތަކުބީރުގައި ކިޔަވާނީ އަލްހަމްދު.
އިމާމާގެ ތަކުބީރުގެ އަދަދަށް ނިމުނެވެ. އިމާމާ

ސަލާމް ދިނުމުން ބޭރު އޮށް ތިލަފުށިތަކެއް ފެނިގަތީ ކުރީގެ ފަސްކުރަނީ. މަސްތޫފުން ނަމާދުކުރު އަވަދި ވަށްދެން ސަހަރާއް ނުނަވާ ބޭއްދުން ސުނބަލުޕޮރުތަރ ފެއްވެ.

ކުރަންވީ ސުވާލުތައް

ހ. ސޫރަތުގެ ފޮޓޯގާ ކިޔުމުގެ ކުރިން

އަޅުދު ކިޔުމާއި ސޫރަތުގެ ފޮޓޯގާ ކިޔުމަށްފަހު އާދިން ކިޔުން.

ށ. ބައްސަލުގައި ނަވަތީ ދުވާލުގައި

ކަނބަލާދު ކުރިއަސް އަޅުގަނޑުގެ ނިކުތުން.

ނ. ޖަމާއަތުގައި ތިން ސަފުގައި ކަނބަލާދު

ކުރުން. ސަފެއްގައި މަދުވެގެން ދެމީހުން ތިބެން

ޖެހެނެވެ. މީގެ ތެރެއިން އެކަކު އިމާމު ކަމުގައި

ވިހަސް އެންމެ ރަނގަޅުވެ. އިމާމާ މައްދާމާ އެއް

ސަފެއްގައި އެއް ހަމައެއްގައި ތިބުމަކީ މަނާކަމެއް

ނުނެވެ.

ރ. ރަސޫލުﷲގެފާނު މައްޗަށް ފުރިހަމަކަން

ޞަލަވާތް ކިޔުމުގައި އެކަށީގެންވާ ޞަލަވާތް ކިޔަވާއިރު

މާތްﷲއަށް ހަމްދުކުރުމުން ޞަލަވާތް ފޮނުން

ބ. ޞަލަވާތް ކިޔުމާ ނިމިގެން

މުއުމިނުންނަށް ރަޙްމަތް ލެއްވުމަށް ދުޢާކުރުން.

ޅ. ދެވަނަ ސަލާމް ދިނުން.

ކ. ސުންނަތްތަކުގެ ހަތަރުވަނަ ތަކްބީރަށްފަހު

ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރިން ((اللّٰهُمَّ لاَتَحْرِمْنَا أجْرَهُ وَلاَ تَفْتِنَّابَعْدَه وَاغْفِرْلَنَا وَلَهُ)) މި ދުޢާ ކިޔުމަށްފަހު ((الذِّينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِيْنَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْلِلَّذِيْنَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيم))

މިއާއެކު ކިޔުން.

އ. ސުންނަތްތަކުގެ ކޮންމެ ތަކްބީރަކާ ދެއަތް

ކޮނޑާ ހަމައަށް އުފުލުމާއި އެއަށްފަހު ފޫޅުން މަތީގައި

ކަނާތްއަތްވާތްއަތުގެ ތިރީގައި ނަމާދުގައި ހަރަކަތް

ބަންދުގެން ހުންނަގޮތަށް ހަރަކަތް ބަންދުގެން ހުރުން.

އ. އަޓްޒަމްދަންވަރު ސޫރަތް ނުކިޔެވުން.

ނޯޓް: ކަނުނަމާދު ކުރާ އެންމެން

އެނަމާދުކޮން އަވަދި ވަންދެން ސަންދޯއް ނުނެގުމަކީ

ސުންނަތް ކަމެވެ.

ވަގުތުން

1- ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިން ވެސް އެއްބަސްވެ
ވަޤްއިގަންނަވާ ގޮތުގައި މައްރިބާ ވަގުތުމަކީ ކިޔާހަޅުވާ
ފަރުޟުކުރެވުނެވެ.[21] މައްރިބާގެ ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންތައްތައް
އަވަސްކޮށްދުމަށް އިރުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

2- ވަގުތުން އެންމެ ރަނގަޅީ
ގަބޫލުކުރާނެ ގޮތެވެ. ރަސޫލުﷲ ގެ ސުން صلى الله عليه
وسلم މިހެން ވަގުތު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން
އެވަރަށް ޖާހިލުކަމުގެ ހާދިސާގެ ބަހަނާ
އަދިހެންނަމަ ކިބައިންވެއެވެ.

3- އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތަކީ، އެންމެ
ރަނގަޅު ގަބޫލުކުރާނެ ވަގުތުވެ. ސުވާލުހުންނަ
ހާދަ ރަނގަޅު މިހެން ވަގުތުފައިވާ ބަޔާންވެއެވެ.
ހަމައެކަނި ދުވަސް ބަޔާންވެގެ ވަގުތުގައި ވެސް

---

21 - الدر المختار ، بداية المجتهد ، المجموع ، كشاف القناع

މުސްތަޤްބަލުގައި ކަމެކެވެ. މޫސާގެފާނު އަހަރެން

މަރުވުމުން ދުނިޔެއަށް ބާ ކަލިހަން އެކަލޭގެފާނު

ގެންގޮސް ދެއްވުން ހާމީالله އަށް ދެންނެވިއެވެ.

އުމަރުގެފާނު، ނިބިއިރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ގާއި

އުއްބަތުރުގެފާނުގެ އަހުރުގައި ވަސްތަރުން ވުމަށްޓަކައި،

ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަހުރުން ހުއްދަ ކޮށްދިނުއެވެ.

4- މަހްދީގެފާނު އާއި ތަނަވަސްކަމާއި

ކަހިރިކަހިރިގައި ފަހުފަހަރު މުސްތަޤްބަލުގައި ކަމެކެވެ.

މިކަމުގެ ސަބަބުން އެދިފާނުގެ އަނބުރުނަން

ޖާހިލުކަމުން ފަސާދަވެރިވާނެއެވެ. ނަބިއްޔާރަސޫލާ އުއްމަތުން

ބުނު މަޤުބޫލުގެ މަހާނަމަރީގައި އިސްލާމީދީނާ ދިރާގައި

ބޮޑު ހިތްވަރުގެ ބާރުވެރިއެވެ. އަދި ބަދުހާކުލުދެވިއެވެ.

"މިއީ މަދަނީ ކަލާގެފާނުގެ އަހާގެ މަހާނަ

ދުނިޔެމަތީން ޓަކައިވެ. އަދި އެހާނަގައި އެކަލޭގެފާނުގެ

އަހުރުން ވަސްތަރުން ފުރަދޭނެކަމެވެ."[22]

---

[22] - رواه أبو داود والبيهقي

5- މައްޔިތާ ވަޅުލުން ވާޖިބުވެގެންވާ އެންމެ

ކުޑަމިންވަރަކީ ކުނިވަސް ނުދުވާ ވަރުގެ ފުން ވަޅެއްކައި ފިއްލަން ނުކުރާ ވާގޮތަށް މައްޔިތާ ބާއްވާ ވަޅުލުމެވެ. ފުރިހަމަ މިންވަރަކީ މެދުމިނުގެ އިންސާނަކު ވަޅު ތެރެއަށް އެރި ދެއަތް މައްޗަށް ދަމާލީމާ އަތުގެ އިނގިލިތައް ބިންމައްޗާ ހަމައަށް ފޯރާވަރަށް ވަޅު ފުންކުރުމެވެ. މިއީ ގާތްގަނޑަކަށް 4.5 މުށެވެ. (ނުވަތަ 6 ފޫޓު 9 އިންޗިއެވެ.) މިވަޅު ފުޅައްކުރާނީ މުށަކާއި ބައިވަތެއްގެ (ނުވަތަ 27 އިންޗީގެ) މިންވަރަށެވެ.

ގުންޖެހި ނުނިބުދުވަރުގެ ހަރުބިލެއް ނަގަ އިތުރުވެގެން ވަނީ ފަރްދު ވަޅެކެވެ. ފަރްދު ވަޅަކީ ކަށްވަޅުގެ ތައްޔާރުކުރުން ފަރައިގެން މައްޔިތާ ބާއްވާ ވަރަށް ބޮޑުކޮށް ބަނޑުދަށަ ތިރި ކުރުމެވެ.

ފަސްގަނޑު މަޑުކޮށް ގުންޖެހި ބިންތަކުގެން ދޯނަމަ އިތުރުވެގެން ވަނީ ސަލްއްފު ވެގެންވޭ. ސަލްއްފު ވަނީ ދުވަހަރުގެން ވިއްލައިގެން

ކަންވަޅު ޖެހުން ޖަމްޢިޔާ ބޭއްވޭ ވަރަށް ފުރައުކޮން

ދިގުކޮން ކޮށުމެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގައި އާންމު ގޮތެއްގައި ކޮށެވޭތީ

ސަލްއުދީ ވަގެވެ. ސަލާމްތަކާ މިޔާ ފުރުޖެހު ވެސް

ބޭނުންކުރަން މިޖެހޭ މިހެންވެގެންނެވެ. ބޭނުމުއްނެތި

ސަލާމްކުރުމަށް ވަގުތުމަދު މަސްއޫލާ ކަމުކުރެވޭ.

ސަލާމުގައި ޖަމްޢިޔާ ބާއްވާއިރު ބާއްވާނީ މޫނު

ޤިބްލައަށް ވާގޮތަށް ކަނޑާއި ފަހަރަށެވެ. އާދަ ކޮބާއިރު

ބިމުގައި ޖެހޭތަކެވެ. ޤިބްލައަށް ނުވާތަކެއް ވަގުތުވަރު

ނަމަ ކޮން ނަގައިގެން ވިއްސު ޤިބްލައަށް ކުރިމަތި

ކުރުވަން ޖެހޭނެއެވެ. (އަކަމަކު ކޮންގެން ނަގާނީ މަސްޖިދާ

ކުރި ނުވާ ނަމަވެއެވެ.)

މަސްޖިދާ ކަންވަކަން ވަގުދީ ވަގުގެ

ފައިދާކުރުން ބޭނޭ ކޮށަށެވެ. މިކަންތައް ކުރީ ވީ

އެގޮތިކަމާ އުކުގަށެވެ. ކަންވަގުގައި ބާއްވަމުން ((بِسْمِ

اللّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللّهِ[23])) މިފަދައިން ކިޔުން
ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ.

ސަންދޯކުގައި ބާއްވާއިރު މައްޔިތާ އުއްޑުން
ވިހަ ނުދިޔުމަށާއި ބަނޑުން ވިހަ ނުދިޔުމަށް ބަލައި
ވެލިކޮށް ނުވަތަ މަށިކޮށް ފަދަ އެއްޗެއް ލައި ބޯ
އުފުއްލައި ބޭއްވުން އިތުރުވެގެން ވެއެވެ. ކަށްވަޅުގައި
(ނުވަތަ ސަންދޯކުގައި) ރަނގަޅަށް ފުރުޅާއި ކަށްނެރޮ
ބާރީސް ފަދަ އެއްޗެއް ލުމަދީ މަލުރަ ކަވާލެވެ.

މައްޔިތާ ކަށްވަޅަށް ވެއްދުމަން އިސްވާނީ
އާނާ ހިންގުމަން އިސްވެ މިހާރެވެ. އަނބިމީހާގެ
ހަލުގައި ފިރިމީހާއަށް އިސްކަން ދޭންވާނެއެވެ.

ސަޙާބީން ބަލައި ދެކެވި ދިމާލަށް
އަށްވެއްގައި ވެދުމަށް ހުށަހަޅާފައި ނުވެއެވެ.

ސަޙާބީންގެ ބަލައި (މިސްކީނަށް ރަސޫލާއެވެ ސަލަވާތް
ހިސާބުން ވުރެ ގިނަ ބަޔަކު މަރުވެގެންދާ ވަގުތުއެގައި
ކޮންމެ މީހަކަށް ވަޅުލުން ދަތިވެއްޖެނަމަ)

———

[23]- رواه أبوداود والترمذي

ދެމީހަކު ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ބަޔަކު އެއް ވަގުތެއްގައި
ވަފާތުވި ހިނދު އެއިގެ ތެރެއިން އިތުރުކަން ބޮޑު މީހާ
ވަޅުގެ ގިބްލަ ފަރާތުގައި އިސްކޮށް ބާއްވާނީއެވެ.
މިގޮތުން ވަޅުލާއިރު ދަރިއަށްވުރެ ބައްޕަ އިސް
ކުރަންވާނެއެވެ. ކުޑަކުއްޖާއަށް ވުރެ ބޮޑު ފިރިހެނާ
އިސްކުރަންވާނެއެވެ. އެހެން ބަޔަކު އެއްވަގުތެއްގައި
ވަޅުލާނަމަ ފުރަތަމަ ވަޅުލާނީ ފިރިހެނުންނެވެ. ދެން
ޚުންސާއިންނެވެ. ދެން އަންހެނުންނެވެ. މިގޮތަށް
ވަޅުލާއިރު ދެތައްހިމުން ދެމެދަށް ވެލިގޮޅެއް އަޅާ އެކަކު
އަނެކަކު ގައިގައި ނުޖެހޭގޮތަށް ހުރަހެއް ލާންވާނެއެވެ.
ސަންދޯކުގައި ވަޅުލާއިރު ސަންދޯކަކީ ހުރަހެކެވެ.

މީހަކު ވަޅުލާއިރު ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވާ
މީހުން ތިންމުށް ވެލި އެވަޅަށް އެއްލުމަކީ ސުންނަތް
ކަމެކެވެ. ފުރަތަމަ ވެލިމުށް އެއްލަމުން ((مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ))
ދެވަނަ މުށް އެއްލަމުން ((وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ)) ތިންވަނަ މުށް
އެއްލަމުން ((وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى)) މިހެންކިޔުން
ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ.

6- ސާފުދިޔާނާއި ރަނގަޅިންނާއި ރަނބަޔިން

ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި، ވަރުގަދަ މާނަ މުއްކަން ފެން

ބުރުއްސުމަކީ ސުންނަތެއް ކަމެވެ. ރަސޫލުاللهގެ ފާނު -

صلى الله عليه وسلم- އެކަލޭގެފާނުގެ ތަރިކަތުން

އިބްރާހީމުގެފާނު ފަސްދާން ގުޅުމަތްފަދަ މާނަވުރު

މުއްކަން ފެން އެހުއްޓުމެވެ.[24] އަދި މުއްދަތާގެ

ބާވަތްތަކައި މާނަމަތިގައި ހުރެގެ އަރިކަތައް ނުވަތަ ހޮ

ގަޑިކަތައް ނުވަތަ ގަނޑުކަރެ ގަޑިކަތައް ޖެހުމަށް

ސުންނަތެކެވެ. ރަނގަޅު ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ހޮ

ގަސްތަކުގެ ތަސްބީހަލާގެ ސަވަބުން މުއްދަތުނަނަން

ރަނގަޅު ފުއްފުނުތަވެ.

7- މުއްދަތާ ވަރުގަދަ ގަޑިއެއް

އިރުވަންޏަން މާނަ ދުރުގައި މުއްދަތާއަން ގެދުވާ

ކުރުމަށްކައި ތިބުމަށް ސުންނަތްފެނާ ކަމެކެވެ.

ދެވޮމާނގެފާނު ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި "ރަސޫލުاللهގެފާނު -

صلى الله عليه وسلم- ތިޔަބަ ވަރުގައި ނިދުމުން އައްޗެ

---

[24] - رواه الشافعي

މަރާނަދޮށުގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ހުންނަވާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚާއަށް ފާފަފުއްސަވާ ދެއްވުމަށް ދުޢާކުރާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ސާބިތުކަން ދެއްވުމަށް ދަންނަވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން މިހާރު އޭނާ އާ އެބަ ސުވާލުކުރެވެއެވެ."[25]

8- ކާފިރަކު މުސްލިމުންގެ

ގަބުރުސްތާނެއްގައި، އަދި މުސްލިމަކު ކާފިރުންގެ ގަބުރުސްތާނެއްގައި ވަޅުލައިގެން ނުވާނެއެވެ. މުސްލިމެއްގެ އަންބަކަށްވާ ޔަހޫދީ އަންހެނަކު ބަލިވެއިންދާ މަރުވި ނަމަ އަދި އޭނާގެ ބަނޑުގައިވާ ދަރިފުޅު ބަނޑުގައި އޮވެ މަރުވެފައިވާ ނަމަ މި އަންހެނާ މުސްލިމުންގެ ގަބުރުސްތާނެއްގައި ވަޅުލުން ހުއްދަވާނެކަމަށް ޝާފިޢީންނާއި ޙަންބަލީން ވިދާޅުވެއެވެ.

---

[25] - رواه البيهقي وأبو داود

ނޯޓު:

1- އަދުރުގި މުދަރިސާއަށް މައްރިތާ

ވަޒީފާއިދޭނަމަ އާންމާ ތަޢައްމުލު ވިޔަސް ކޮން އެ

މުދަރިސް ނަގަން ޖެހޭނެއެވެ.

2- ކަމުން ނުކުތް ވަޒީފާތަކުން މިހާ ކަމުން

ކުރުމަށް ޖަހައި ކޮން ނަގާކަން ނުޖެހޭނެއެވެ.

3- ކަންތަށް ދިމާއިން ކައިވެއްގެ

މިންވަރަށް ވުރެ ބޮޑަށް ފަސްގަނޑު އެކުލެވުން

ހުއްދަވާގެން ނުވެއެވެ.

4- މި ފަސްގަނޑު މަށްޗަށް ބޭރުން

ސާފުކުރުން . ދިރާސާ ފަސްގަނޑު ބޮޑާލުމަށް

ސުންނަތެވެ. އެހެން ރަސޫލުﷲގެ ފަރާތުން އެކަލޭގެފާނުގެ

ދަރިކަލުން އިބްރާހީމްގެ ފަރާތުން ބާއްވަމުން ފަހު

އެދުވަހު އަލަތުކުރައްވައި ފަދައެވެ.

5- މާނަލަމީ އެއްވެސް އެއްބަސް (ޖުމްލަ

ނުވަތަ ގޮތް ނުވަތަ ކަލިމީ ފަދަ އެއްކަލި)

ބިނާކުރަމަލި ކަމަލެވެ. ހަމައެކަނިން

ވަޅުލުމަށްފަހު ޤަބްރު މަތީ ކުޑައެއް ނުވަތަ ނިޝާނެއް ފަދަ
އެއްޗެއް ހަދާފައި ބަހައްޓަމުން ވެސް މަނާކަމެކެވެ.

6- މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު މަރާނަ މަތީގައި
ތޯ ފޮތިކޮޅެއް ނުވަތަ ގަހެއްގެ ތޯ ގޮފިކޮޅެއް ޖެހުމަކީ
ސުންނަތެކެވެ.

7- މަރާނައިގެ ބޯކޮޅުގައި ގަލެއް ނުވަތަ
ލަކުޑިގަނޑެއް ފަދަ އެއްޗެއް ޖެހުމަކީ ވެސް ސުންނަތް
ކަމެކެވެ. ރަސޫލުﷲ ގެފާނު ޢުޘްމާނު ބުނު މަޡްޢޫނުގެ
އިސްތަށިފުޅު ކޮޅުގައި ހިލަގަނޑެއް ބާއްވަވައި
ވިދާޅުވިއެވެ. "މިއީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަޚުގެ މަރާނަ
ފާހަގަކުރުމަށް ޓަކައެވެ."

8- މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު އޭނާގެ މަރާނަ
ދޮށުގައި ހިނދުކޮޅަކަށް އޭނާއަށް ދުޢާކުރުމަށްޓަކައި އަދި
އޭނާއަށް ސާބިތުކަން ދެއްވުމަށް ދުޢާކުރުމަށްޓަކައި
ތިބުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ރަސޫލުﷲ ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
((اسْتَغْفِرُوا لأخيكم واسْألوا لَهُ التَّثْبِيْت فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ))[26]

---

[26]- رواه أبو داود

ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޒާއަށް ފާފަ ފުއްސަވައި ދެއްވުމަށް ދަންނަވާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ސާބިތުކަން ދެއްވުމަށް އެދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއާ މިކާޅު އެބަ ސުވާލުކުރެވެއެވެ.))

9- ޤުރުއާން ވިދާޅުވާގޮތުގައި

މާނަގެޔުގައި ވިދާޅު، މާނަމަތީގައި ތިޔުދުމް ބަޔަކުމަނީ މަކުރުކަ ކަދުކުވެ. ނަމަވެސް ޖަނަތީން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ތިޔުދުމް ބަޔަކުބަން ޤައުނަމަ އެއީ މަނާކަދުން ހުރުވެ. ޖަނަތީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މިއީ އަމަލިގޮތުން ބަވައި އިރު މިހުން ކުރަން އާދަވެފައިވާ ކަދުކުވެ. ދިނިޔާގެ އެތަން މީތަނގައި ވަޅުލުވެފައިވާ މުސްލިމުންގެ މާނަ ތަކުގައި އެއީ ކާކުކަން ލިޔުވެފައިވެ. ނަދީދަސްމޫ އިތުބާރު ބުނު މަޤާމުންގެ މާނަވުރު މަތީގައި އިސްތިއްފާވި ދިހާގައި ބޭގަލުއް ބޭއްވިއެވެ. އަދި އެއީ "ތިމަންކަލާގެ ފުންގެ އަހާގެ މާނަ ދުނގެތިމަން ބަކައި ބޭއްލި ގަލުއްކަމަން"

ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. މާނަކަމުގައި މައްދާގެ ނަން
ލިޔުމަކީ ދުނިޔެގެމުދުގެ ފުއިފަސްތަކަށް ގޮތެކެވެ.

ވަފާތުވުމުގެ ވަގުތު

މައްދާ ވަރުދުން އިޙުރާމުގެންވަނީ ދުވަހުގެ
ވަގުތުއްގައެވެ. ހަނދުހަނާއި ސާފީއިންނާއި ހަސްބަހީން
ވިދާޅުވާގޮތުގައި ކަރަނބުގައި ވަރުވަމާ
މަނާކުރައްވައިންނެވެ. ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم
ފަސްދާނުލެވިދާނެ ކަރަނބުގައެވެ. އަދި އައްބާސްކުރެގެފުނު
ވެސް ފަސްދާނުލެވިދާނެ ކަރަނބުގައެވެ. އަދި ރަސޫލާގެ
ހައްޖުވީގައި ޢަނަލަގެފުރުގެ ސަޙާބީން ކަރަނބުގައި
ފަސްދާނުލެވިއެވެ.[27]

[27] - رواه البخاري وابن ماجه

ޖަނާޒާ ބާރު ބަދަލު އަދަދުތައް

1- ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމަކީ

ފިރިހެނުންނަށް ސުންނަތެއް ކަމެކެވެ. ޖަނާޒާގައި
ބައިވެރިވާމީހާ ވަގުތައި އަވަދިވުމުގެ ކުރިން އެތަނުން
ދުރަށް ނުދިއުން ސުންނަތެއްވެގެން ވެއެވެ. އަންހެނުންނަށް
ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމަކީ ސުންނަތެއްކަމެއް ނޫނެވެ.

2- ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވާ މީހުން

މައްޔިތާއާއެކު ހިނގާފައި ޤަބުރުސްތާނަށް ދިއުން
ސުންނަތެއްވެގެން ވެއެވެ. އެކަމުން ނިމިގެން އެނބުރި
ދާއިރު އެއްޗަކަށް ސަވާރު ވިޔަސް އެއްވެ ހަރަޖެއްނެތެވެ.

3- ސަންދޯއް (ނުވަތަ މައްޔިތާ) އުފުލާއިރު
އޫދާއަށް ބޭއިންމީރާދު ކުރުވުޅުތަ ގޮތަކަށް އުފުލުމަކީ
ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. މައްޔިތާ ސަންދޯކެއްގައި އުފުލުމަކީ
(ވަކިން ހަތަރުސްކޮޅު އަންހެނުނާ ކަމަކަށްވާނަމަ)
ސުންނަތް ކަމެކެވެ. މައްޔިތާ ވަޒަނަށް ގެންދާއިރު

ހަމަހިމޭން ކަމުގައި ގެންދިއުން ސުންނަތްވެގެން ވެއެވެ. ޛިކްރު ކުރުމަކުން ނުވަތަ ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކުން ވިޔަސް އަޑުއުފުލާ ހެދުމަކީ މަކްރޫހު ކަމެކެވެ. ރަސޫލުﷲގެފާނު ޙަދީޘް ކުރައްވަނީ ((لاَ تُتْبَعُ الْجَنَازَةُ بِصَوتٍ وَلاَ نَارٍ[28] ޖަނާޒާއާއެކު އަޑުއުފުލުމެއް އަދި އަލިފާން ގެންދިއުމެއް ނެތެވެ.))

4- ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވެގެން ހިނގާފައި ދާމީހުން ރަނގަޅީ ސަންދޯކުގެ ކުރިމަތީގައި ހިނގައިގެން ދިއުމެވެ. ސަވާރުވެގެން ދާމީހުން ރަނގަޅީ ސަންދޯކުގެ ފަހަތުން ދިއުމެވެ.

5- މައްޔިތާގެ އަހްލުންނަށް އޭނާ ތަޢުޒިޔާ ތިންދުވަހުގެ ތެރޭގައި ތަޢުޒިޔާ ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ތަޢުޒިޔާ ކިޔާއިރު ((أعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ وَأَحْسَنَ عَزَاءَكَ وَغَفَرَ لِمَيّتِكَ وَعَوّضَكَ اللَّهُ عَنْ مُصِيْبَتِكَ خَيْرًا)) މިފަދައިން ނުވަތަ މިފަދަ ޢިބާރާތަކުން ތަޢުޒިޔާ ކިޔުން އިތުރުވެގެން ވެއެވެ.

---

[28]- رواه أبوداود عن أبي هريرة

ރަށުން ބޭރުގައި ހުރި މީހަކު ފިޔަވާ އެހެން

މީހަކު ތިންދުވަސް ވުރެން ތަޢުޒިޔާ ދިނުމަކީ މަކުރޫހު

ކަމެކެވެ. ރަށުން ބޭރުގައި ހުރި މީހާ އޭނާއަށް އެ ހަބަރު

ލިބުނުމާ އަވަހަކަށް ތަޢުޒިޔާ ދިނުން ސުންނަތް ވެގެން

ވެއެވެ.

6- މައްޔިތާގެ އަހްލުން ކާބޯތަކެތި

ތައްޔާރުކުރުން މީހުންނަށް ދައުވަތުދީގެން ގެނެސް

އެމީހުންނަށް ކާންދިނުމަކީ ކިރިޔާ ރަސޫލާގެ ސުންނަތާ

ޚިލާފު ކަމެކެވެ.

ސުންނަތް ގޮތަކީ މައްޔިތާގެ

އަވަށްޓެރިންނާއި (ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވި މީހުންގެ

ތެރެއިން ބަޔަކު) އެހެން މީހުން މައްޔިތާގެ އަހްލުވެރިންނަށް

އެއްދުވަހު ފެންދުން ކާނާއެއް ހަދައިދެވެ. ޖަޢުފަރު

ބިން އަބީ ޠާލިބު ޝަހީދުވި ހަބަރު ރަސޫލުﷲގެފާނަށް

ލިބިވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނު ބަދީހާ ކުރެއްވިއެވެ.

((اصْنَعُوا لآلِ جَعْفَرَ طَعَامًا فَإِنَّه قَدْ جَاءَهُمْ مَا يُشْغِلُهُم -29

29- رواه الترمذى وأبوداود

ޖަބުރުގެ ފާނުންގެ އާދުންނަން ކާތިކައި ތައްޔާރު ކޮށްގެން ގެންނެސްދޭނެވެ. ފަހެ ހަމަކަނަތަވަރުން އޮޅުނުން މިއަދުވެސް ކަންތައްތަ ކަމުގައި އަތޮޅުތެރި ވާފައެވެ.))

7- މީހުން މަރުވުމުން 40 ވަނަ ދުވަސް ފާހަގަކުރުމަކީ ދީނީކަމެއް ނޫނެވެ.

މައްޔިތުގެ ހޫނު ތުއްކުން

މައްޔިތާދާނެ ލޯބިން ނުވަތަ މައްޔިތާއަން އިޙްތިރާމު ކުރުމުގެ ގޮތުން އޭނާގެ ބައިގައި ބޮސްދިނުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމެވެ. ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم ބުނެފައިވާ ކަށި މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ކަށި ބޮސްދެއްވިއެވެ.[30] އަދި ރަސޫލުﷲގެ ފާނު -صلى الله عليه وسلم- ވަފާތުވެ ވޮޑިގެން ކުރިން، އަބޫބަކުރުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމަތީގައި ބޮސްދެއްވިއެވެ.[31] މައްޔިތާގެ އަރިހުން އުޅުނަމަ، އެހެން މީހުންނަން ނޭނގޭ މޫނު ދެއްކުމަކީ މަނާކަމެއް ނޫނެވެ. ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއ

---

30 - رواه أحمد وابن ماجه والترمذى عن السيدة عائشة رضى الله عنها

31 - رواه البخارى والنسائى وابن ماجه عن السيدة عائشة رضى الله عنها

"ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު [illegible] އޭނާގެ ދޫނުފުޅުމަތިން ފޭރާން ނަގައި މީހުންނަށް ދައްކައި ކިޔާދީ ކުރެއްވީމެވެ."

މަރު އިޢުލާން ކުރުން

މީހަކު މަރުވުމުން އެކަން އިޢުލާން ކުރުމަކީ މަސްއަލައެއް ނޫންކަމަށް ޖުމްހޫރުން ވިދާޅުވެއެވެ.[32] ބުޚާރީއާއި މުސްލިމު ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި ނަޖާޝީ އަވަހާރަވި ޚަބަރު ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم އަށް ލިބިވަޑައިގަތުމުން އެ ޚަބަރު އަސްޙާބުންނަށް ދެއްވިއެވެ. އަދި ޖަޢުފަރުގެފާނާއި ޒައިދު ބުނު ޙާރިޘާގެފާނާއި އަބްދުﷲ ބުނު ރަވާޙަތުގެފާނު ޝަހީދުވުމުން އެކަން އިޢުލާން ކުރެއްވިއެވެ. ޙަނަފީ މަޛްހަބުގެ ފަހުގެ ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މީހަކު މަރުވުމުން (ޚާއްޞަކޮށް، އެއީ ޢިލްމުވެރިއެއް، ކަމުދޮރިވެގެންވާ މީހެއް ކަމުގައިވާނަމަ) އޭނާގެ ޖަނާޒާގެ

32 - الدر المختار، مراقى الفلاح ، الشرح الصغير ، مغنى المحتاج

ވާހަކަ ބާޒާރުމަތީގައި އިޢުލާނުކުރުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. މިޒަމާނަށް ބަލައިއިރު މިއީ ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެކެވެ. މައްޔިތާއާ ގުޅިފައިވާ ވާޖިބުތަކާއި ޙައްޤުތަކެއް ހުރެދާނެތީއެވެ. ޚަބަރު ފެތުރުމުގެ ވަސީލަތްތައް ކުރިއަރާފައިވާ ޒަމާނެއްގައި ބާޒާރު މައްތަން ދާކަން ނުޖެހޭނެއެވެ. ޓީވީއާއި ރޭޑިއޯއާއި، މީޑިއާގެ ތަފާތު ވަސީލަތްތަކުން މިކަން ކުރެވިދާނެއެވެ.[33]

33- ޙަންބަލީ މަޛްހަބުގައި މިއީ މަކްރޫހަ ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޝާފިޢީ ޒަމާނުގައި އެކަން ކޮށްއުޅުނުގޮތަށް ކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކު އެކަހަލަ ކަމެއްނެތި މިވެނި މިހާރު މަރުވެއްޖެކަމާއި އޭނާގެ ޖަނާޒާ އޮންނާނީ މިވެނި ގަޑިއެއްގައި މިވެނި ތަނެއްގައިކަން އިޢުލާނު ކުރުމަކީ މަނާކަމެއްނޫނެވެ.

ވަފާތުވުމަށްފަހު އެހެން ތަނަކަށް ގެންދިޔުން

ހ- ހަށިބަޑީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި

ސުންނަތްވެގެންވަނީ އެމީހަކު މަރުވި ތަނެއްގައި އެމީހަކު

ވަޅުލުމެވެ. ރަސޫލުﷲގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވީ "تُدْفَنُ

الأَجْسَادُ حَيْثُ تُقْبَضُ الأَرْوَاحُ - ހަށިތައް ވަޅުލެވޭނީ

ރޫޙުތައް ގެންދެވުނު ތަނެއްގައެވެ."[34] އަބްދުއްރަޙްމާން

ބުން އަބީބަކުރުގެފާނު ހަބަޝްގައި (މަދީނާއާ 12

ވަރަކަށްމޭލު ދުރުގައިވާތަނެއް) އަވަހާރަވުމުން ފަސްދާނު

ތުމަންޖަކައި މައްކާއަށް ގެންދެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ

ޤަބުރު ދަރަން ޢާއިޝާގެފާނު ވަޑައިގެން

ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްﷲ ގަންދީ ވިދާޅުވެމުވެ.

މިމަންކަމަނާއަން އެތާނގައި އިންނެވުން ނަމަ ކަލޭގެފާނު

އަވަހާރަވި ތަން ނޫން ތަނެއްގައި ފަސްދާނުން ތުވެސްނަކަ

ނުދެއްވާނަމެވެ. އަދި މިމަން ކަމަނާއަން ކަލޭގެފާނުގެ

---

34 - رواه الخمسة

ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވެވަޑައި ގެންނެވުން ނަމަ ކަލޭގެފާނަށް ޤީރާޠަތެއް ވެސް ނުލިބޭނެއެވެ.“[35]

ސ- ހަނަފީންނާއި މާލިކީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އޭނާ ވަޅުލުމައި ނަމަ ވަޅުލުމަށްބަލައި އެހެންރަށަކަށް ގެންދިއުމަކީ މަނާކަމެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު ސުންނަތް ވެގެން ވަނީ މަރުވި ތަނެއްގައި ވަޅުލުމެވެ. އުޅުނު ހަނގުރާމައިގެ ޝަހީދުން ފަސްދާނުލުމަށް ރަސޫލުﷲގެފާނު އަމުރުކުރެއްވި އެ ބާރުގައެވެ. މަދީނާއާ ކައިރި ހިސާބަކަށް ވާ ހިނގައި ވެސް އުފުލަފުން މަދީނާއަށް ގެންދާކަށް ހުއްދައެއް ނުދެއްވައެވެ.

ސ- ޝާފިޢީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ވަޅުލުމަށް ބަލައި އެހެން ރަށަކަށް ގެންދިއުމަކީ ހަރާމްކަމެކެވެ. އެއީ އެކަމުގެ ސަބަބުން އޭނާ ވަގުތުން ފަސްކުރެވޭތީއެވެ.

[35] - رواه الترمذي

ދަތުރުމަންފަރު [illegible] އެހެން ތަނަކަށް ގެންދިއުން

މާލިކީންނާއި ހަންބަލީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި
މަޞްލަޙަތެއް އޮތްނަމަ ދަތުރުމަންފަރު ކޮނެ ނަގައިގެން
އެހެން ތަނަކަށް ގެންދިއުން ހުއްދަވާނެއެވެ. ޝާފިޢީން
ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޟަރޫރަތްތެރިކަމެއް ނެތްނަމަ އެއީ
ހަރާމްކަމެކެވެ. ހަނަފީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެއްވެސް
ހާލެއްގައި އެއީ ހުއްދަވެގެންވާ ކަމުގައެވެ.

ހ- މާލިކީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެއްތަނުން
އަނެއްތަނަށް، އެއްރަށުން އަނެއްރަށަށް ނުވަތަ ރަށްފުށުން
ސަފަރަށް މަރްޙަލާ ދަތުރުމަން ފަރު ކޮނެނަގައިގެން
ގެންދިއުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ މަރްޙަލާ
ކުރިއެވެ ފަރަދަޖައިގެން ނުދާނަމައެވެ. އަދި މިގޮތަށް
ގެންދަންވާނީ މަޞްލަޙަތެއް އޮތްނަމައެވެ. މިސާލަކަށް
މަރްޙަލާގެ އަށްވުންގެ ބޭރުގައި ދަތުރުން

ށ- ހަންބަލީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ރަނގަޅު
ބޫނުމަކަށްޖަކައި އަކަންކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
މިސާލަކަށް އޭނާ ދަތުރުވެރިޔާ ބިމަށްވުރެ

ބަނގަޑުބިމެއްގައި ވަޅުލުން. އެކަމަކު ޝަހީދުން ވަޅުލަން

ޖެހޭނީ އެމީހުން ޝަހީދުވި ތަނެއްގައެވެ. އުހުދު

ހަނގުރާމާގައި ޝަހީދުވި ބޭކަލުން ކަސްދާނުޅުމަށްޓަކައި

މަދީނާއަށް ގެންދިޔުމުން އެބޭކަލުން ޝަހީދުވެވަޑައިގެން

ތަނަށް އަނބުރާ ގެންދިއުމަށް ކީރިތިރަސޫލާ -صلى الله

عليه وسلم- އެންގެވިއެވެ.

ސ- ޝާފިޢީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި

ވަޅުލުމަށްފަހު މައްޔިތާ ކޮނެ ނަގައިގެން އެހެންތަނަކަށް

ގެންދިއުމަކީ ހަރާމްކަމެކެވެ. އޭނާ ކޮނެގެން ނެގޭނީ

ނުހިނަވައި ވަޅުލުން ނަމައެވެ. ނުވަތަ ޤިބްލައަށް

ކުރިމަތި ނުވާގޮތަކަށް ނުވަތަ އަގުހުރި މުދަލަކާއެކު

ވަޅުލުން ނަމައެވެ.

ސ- ޙަނަފީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މައްޔިތާ

ވަޅުލުމަށްފަހު އޭނާ ކޮނެނެގެން އެއްވެސް ޙާލެއްގައި

ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. ހައްބުދުގެރާނާއި ދޫނުވެކުރާށެ

މިސްރުން ޝާމުކަރައިން ގެންދިޔުން އެބޭކަލުންގެ

މާތްވެގެންވާ ކާބަފައިކަލުންނާއެކު ފަސްދާނު

ފުމަންޖަހައެވެ. އެބޭކަލުންގެ ސަލާމަތުގައި މިހެން ހުއްދަކަމަކަށް ވިޔަސް، އެއީ ޢަމުރުވެރިންގެ ސަލާމަތުގައި ހުއްދަކަމެއްނޫނެވެ.[36]

ކަސްދުކަމުގައި މަރުވުން

ކަސްދުކަމުގައި މީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ، ހިނަވައި ކަފުންކޮށް ނަމާދުކުރުމަށްފަހު ދުރުވަހުގެ ޤަބުރުގައި ހިލިފަސްކޮށްނަކަން ދުވޭތޯ ބަލާނީއެވެ.

ހިލިފަސްބޮޑުން އޮޓީ ދުރުގައިނަމަ، ޙަނަފީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެކަނި ސަލާތްކުރަކަން ފަހި ކަސްދަން ދޫކޮށްލާނީއެވެ. ޙަނަފީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ބައެއް ފައިގެން އެ ސަލާތްކުރަ ކަސްދަން ފުއްސަވާނީއެވެ. މާލިކީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ބައެއް އެދުވައިގެން ނުވާނެއެވެ. ޝާފިޢީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެކަށް ދިފާރާގައި ދެމެދަން ވާއި ކަސްދަން ފުއްސަވާނީއެވެ.

---

36 - الفقه الإسلامي وأدلته ، ص 1559

ޝަހީދުން

ޝަހީދުންނަކީ އިސްލާމް ދީނަށްޓަކައި

ކާފިރުންނާ ދެކޮޅަށް ކުރެވޭ ހަނގުރާމަތަކެއްގައި މަރުވާ މީހާއެވެ. އެނޫނަސް އަމިއްލަ ހަތިޔާރުން ޖެހިގެން ނުވަތަ އެހެން މުސްލިމެއްގެ ހަތިޔާރުން ޖެހިގެން ނުވަތަ ސަވާބުގެ އިން އެއްކޮށް މަތިން ވެއްޖެގެން މަރުވި މީހެއް ކަމުގައި ވިޔަސް އެއީ ޝަހީދެކެވެ. ހަނގުރާމަ ނިމުނު ފަހުން މަރުވާ މީހުންނަކީ (ހަނގުރާމައިގައި ޒަޚަމްވެގެން ކަމުގައި ވިޔަސް) ޝަހީދުންނެއް ނޫނެވެ.

ޝަހީދުން ހިނަވުމެއް އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ކަށުނަމާދު ކުރުމެއް ނެތެވެ. ޝަހީދުވި މީހާ ކަފުންކުރާނީ އޭނާ މަރުވިއިރު ލައިގެން ހުރި ހެދުމަކުންނެވެ. އެހެދުމުން ނުފުދުން ނަމަ އިތުރު ފޮތިއެއް (ހަމައެކަނި ނިވާކުރުމަށްޓަކައި) ބޭނުން ކުރެވިދާނެއެވެ

ބައިގެންދިރަ ސުއާލު

1- ދުނިޔެއަށް   އައިރު   ދިރިއޮތުމުގެ

ޢަލާމާތެއް ފާޅުވާ އަދި އުފެއްދުމާގެ ކަންތައް ފާޅުކުރާ

ސުއާލު ފިޔަވަޅުން ނިވާކަން ވަރުގަދަ ސަލާމަތްވެގެން

ވެއްޖެ. އެހެން އެއްޗެހި ކަހެއް ކުރުމުގެ ނުރާވާ.

2- ދުނިޔެއަށް   އައިއިރު   ދިރިއޮތުމުގެ

ޢަލާމާތެއް ފާޅުވާ އުޅަމުން ކަންތައް ފާޅުވާ ސުއާލުގެ

މައްސަލަ ނަގާދީ ކުރުމުގެ ނުރާވާ. އުޅަމުން އެނގޭ ހިނގައި

ކުރިއަރާ ވަރުގަދަ ވެއްޖެ.

3- ދުނިޔެއަށް   އައިއިރު   ދިރިއޮތުމުގެ

ޢަލާމާތެއް އެނގޭ ހިތައިން ފެނުނުކަމަ ހިނގުމާއި

ކުރިއަރަމުންދާއި   އެނގޭ   މައްސަލަ   ނަގާދީރަކުމާއި

ވަރުގަދަކަމި ބޭނުމާ އެއްފަދައެވެ.

ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތް ކުރުން

1- ޙަނަފީން   މިހާރުވާގޮތުގައި

ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަކީ ފިރިހެނުންނަށާއި އަންހެނުންނަށް ސުންނަތްތެރިވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ރަސޫލުﷲ - صلى الله عليه وسلم – ކޮންމެ އަހަރެއް ފެށޭދުވަހު އުޙުދުގައި ޝަހީދުވި ބޭކަލުންގެ ގަބުރުތައް ކޮޅަށް ވަޑައިގެން "ألسَلامُ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَارِ" މިހެން ވިދާޅުވިއެވެ. މީގެ އިތުރަށް ރަސޫލުﷲގެފާނު - صلى الله عليه وسلم- ބަޤީޢަށް ވަޑައިގެން އެތާނގައި ވަޅުލެވިފައިވާމީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެތަނަށް ވަޑައިގެން ރަސޫލުﷲގެފާނު - صلى الله عليه وسلم– ވިދާޅުވެއްވަނީ "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ يَا دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ" [37] އެވެ. ޒިޔާރަތްކުރުން

[37] - رواه مسلم وأحمد والبيهقي والنسائي وابن ماجه وأبو داود وأبو يعلى والبزار

އެންމެ ރަނގަޅީ ހުކުރުދުވަހާއި ހޮނިހިރުދުވަހާއި ހޯމަދުވަހާއި ބުރާސްފަތިދުވަހުއެވެ. ދުޢާކުރަން ހުންނާނީ ކޮޅަށެވެ. ޒިޔާރަތްކުރާމީހާ މަހާނަދޮރުގައިހުރެ "يس ސޫރަތް" ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. "يس ސޫރަތް" ކިޔަވާފައި އޭގެ ސަވާބު މައްޔިތާއަށް ހަދިޔާކުރާނީއެވެ. ދަންނަ ބޭކަލުން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި "سورة الفاتحة" ކިޔުން އިތުރުވެގެންވެއެވެ.

2- ޖުމްހޫރުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުން ސުންނަތްވެގެން ވަނީ ފިރިހެނުންނަށެވެ. އަންހެނުންނަށް އެއީ މަކްރޫހުކަމެވެ. އެކަމަކު އެކަނބަލުންނަށް ވެސް ކިރިޔީ ނަސޫޙާއަން ޒިޔާރަތްކުރުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. ޝާފިޢީގެފާނު ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޤަބުރުސްތާނަށް ދިޔަދިޔައިން ޒިޔާރަތްކުރުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. ހަންބަލީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޤަބުރުސްތާނަށް ހުސްފަހާ ވަންދުވަކީ ސުންނަތްކަމެވެ. ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ވަކި ދުވަހަށްމެވެ. އެކަމަކު ހުކުރުދުވަސް އިތުރުވެގެންވެއެވެ.

ޤައުމީ ޤުރުއާނާބެހޭ މަރުކަޒު

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް